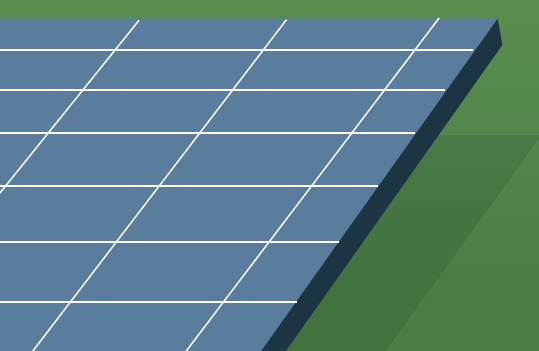

Samen naar klimaatneutraal

Onderweg naar een duurzaam EZK & LNV

Inhoudsopgave

Voorwoord	4	6. Beleidsthema's uitgelicht	34
1. Inleiding	6	EZK: gasreductie	35
2. Samenvatting 2022	9	LNV: biodiversiteit	36
3. Organisatieprofiel	10	LNV: biologisch voedsel	36
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)	11	7. Rijksdienst voor ondernemend Nederland	38
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)	11	Ketenanalyse Afval	40
4. Duurzaamheidsvisie en beleid	12	Ketenanalyse ICT	42
Onze visie op duurzaamheid	13	Ketenanalyse Hybride werken	43
5. Spierpunten	15	Duurzame catering	44
Samen werken aan duurzaamheid	16	8. Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA)	45
Data en verantwoording	19	9. Diensten en agentschappen	48
Resultaten en voortgang (klimaat en energie)	19	10. In gesprek met stakeholders	52
Voortgang doelen in het Klimaatakkoord	24	11. Over dit verslag	56
Zakelijk reizen	25		
Duurzame ICT	27		
Circulaire economie	27		
Natuur en voedsel	29		
Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI)	30		
Sociale duurzaamheid: onze medewerkers	32		

Voorwoord

Voor u ligt het vierde gezamenlijke duurzaamheidsverslag van de ministeries van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Het verslag geeft inzicht in de verduurzaming van de eigen bedrijfsvoering en ketenverduurzaming bij beide ministeries en hun diensten en agentschappen. Het gaat over kalenderjaar 2022.

Ook in 2022 zijn er weer stappen gezet in de richting van een klimaat neutrale bedrijfsvoering, met behoud van het certificaat op trede 3 van de CO₂-Prestatieladder. RVO is als voorloper in 2022 gecertificeerd op trede 4. Als gevolg van de certificering op trede 4 van de ladder rapporteert RVO met terugwerkende kracht vanaf 2021 zelfstandig over hun CO₂-reductie. Ook gaan zij zelf de voortgang op de doelstellingen monitoren. RVO en EZK presenteren wel gezamenlijk de resultaten in dit duurzaamheidsverslag, samen met LNV.

Vanaf 2022 wordt de uitvoeringsorganisatie Nationaal Coördinator Groningen (NCG) meegenomen in de CO₂-footprint van EZK. Deze organisatie valt als gevolg van een kabinetsbesluit sinds begin 2022 onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van EZK.

EZK en LNV willen de eigen CO₂-uitstoot blijvend verminderen. Bijvoorbeeld door duurzamer te reizen, het wagenpark verder te elektrificeren, het aandeel hernieuwbare energie verder te vergroten en te komen tot een duurzamere verhouding tussen plantaardig en dierlijk eiwit in het cateringaanbod. We hebben hierin een voorbeeldrol. We maken onder andere duurzaam beleid voor Nederland. Het is belangrijk om je daar minimaal zelf aan te houden. En liever

nog net een stapje meer te doen. Ook binnen de Rijksoverheid willen we in de voorhoede lopen. Zo loopt LNV ver voorop met het elektrisch maken van zijn wagenpark en zijn we koploper met ons reisbeleid: we hebben als eerste ministeries vastgelegd dat we niet meer teruggaan naar het reisiniveau van voor COVID-19. In 2022 is het gelukt om boven ons streefdoel van 25% minder CO₂-uitstoot door zakelijk vliegverkeer te blijven (ten opzichte van 2019). Om de doelen uit het Klimaatakkoord te behalen, hebben EZK en LNV met elkaar afgesproken wat zij hiervoor gaan doen. Uiteindelijk moet alles wat we nodig hebben om ons werk te kunnen doen geen negatieve impact hebben op het klimaat. Duurzaamheid is breder dan alleen het klimaat. Sociale doelen of circulaire doelen horen daar ook bij. In dit verslag laten wij zien in hoeverre we onze duurzaamheidsambities waarmaken op het gebied van facilitair-, huisvestings- en personeelsbeleid, maar we zijn ook transparant over onze verbeterpunten en acties.

‘EZK is hard op weg om duurzaamheid zoveel mogelijk te integreren in de eigen bedrijfsvoering. Dit is steeds meer terug te zien in onze bedrijfsvoering en werkwijze. Het is niet meer een dingetje dat erbij komt, maar we maken het onderdeel van alles wat we doen: practice what you preach. In dit duurzaamheidsverslag laten we zien hoe ons dat vergaat, maar ook tegen welke uitdagingen we zelf aanlopen in deze transitie’.

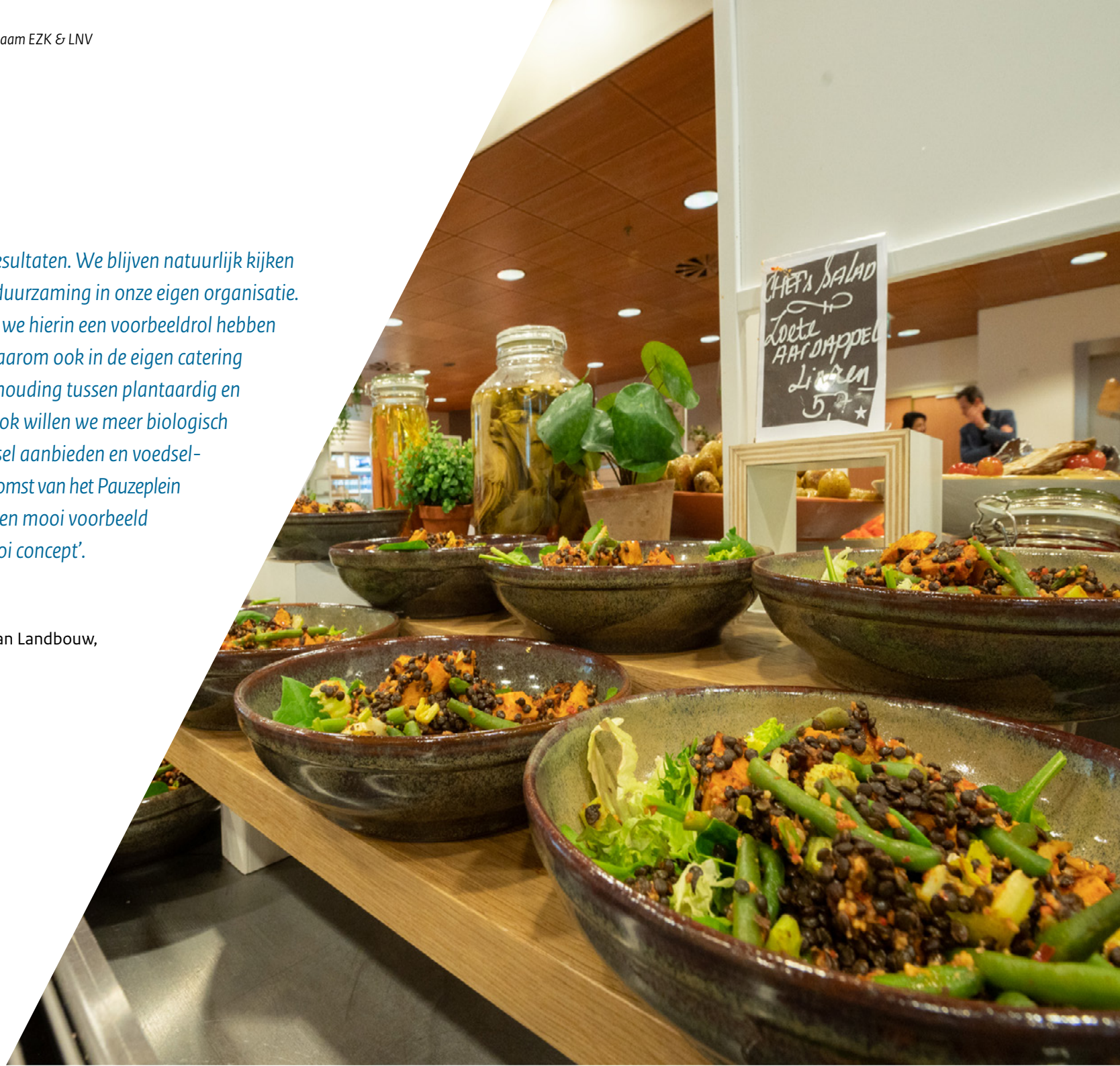
Sandor Gaastra

Secretaris-generaal ministerie van Economische Zaken en Klimaat

'Ik ben blij met de behaalde resultaten. We blijven natuurlijk kijken naar mogelijkheden voor verduurzaming in onze eigen organisatie. We zijn ons ervan bewust dat we hierin een voorbeeldrol hebben voor Nederland. LNV werkt daarom ook in de eigen catering verder aan een duurzame verhouding tussen plantaardig en dierlijk eiwit in het aanbod. Ook willen we meer biologisch en lokaal geproduceerd voedsel aanbieden en voedselverspilling minimaliseren. De komst van het Pauzeplein voor vergaderlunches is hier een mooi voorbeeld van. Dat is een hartstikke mooi concept'.

Jan-Kees Goet

Secretaris-generaal ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

1. Inleiding

De ministeries van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) hebben een belangrijke opdracht bij het realiseren van de verduurzaming van Nederland.

Zo is EZK verantwoordelijk voor de klimaat- en energietransitie en zet LNV in op versterking van onze natuur en leefomgeving, in samenhang met de verduurzaming van de landbouw. Wij zijn ons bewust van de voorbeeldrol die we hierin hebben en zetten samen stappen in de richting van een klimaatneutrale bedrijfsvoering voor 2030. In dit duurzaamheidsverslag staat hoever wij zijn gekomen in 2022.

Voorbeeldrol EZK/LNV

In onze bedrijfsvoering hebben wij de ambitie om de uitstoot van onze broeikasgassen te reduceren. Dit wordt onder andere gerealiseerd door onze inzet om duurzamer te reizen, het wagenpark te elektrificeren, het aandeel hernieuwbare energie te vergroten, zo min mogelijk voedsel te verspillen, een verschuiving te maken in de verhouding van de consumptie van dierlijke naar plantaardige eiwitten, en het bevorderen van biologische productie en consumptie.

Onze inzet in de bedrijfsvoering wordt mede bepaald door de beleidsontwikkelingen binnen onze ministeries en de voorbeeldrol die wij als Rijksoverheid willen pakken op weg naar een klimaat neutrale bedrijfsvoering.

EZK: energietransitie onverminderd belangrijk

EZK zet zich in voor een sterke, eerlijke en duurzame economie. We maken maatwerkafspraken met de industrie om te verduurzamen. We stimuleren het gebruik van wind- en zonne-energie én de aanleg van infrastructuur zoals windmolenparken op zee en netwerken en buizen voor waterstof en aardwarmte. Ook onderzoeken we de mogelijkheden van duurzame mijnbouw zoals de kansen op het gebied van aardwarmte en kijken we op welke manier we bedrijven het beste kunnen ondersteunen om (meer) maatschappelijk verantwoord te ondernemen.

De urgentie van de energietransitie is in 2022 nogmaals onderstreept door de inval van Rusland in Oekraïne, en de energiecrisis die daarmee gepaard ging. EZK heeft een belangrijke rol gespeeld in de reactie van Nederland op het wegvallen van Russisch gas. Zo heeft EZK een LNG-terminal in de Eemshaven gerealiseerd. Daarnaast bevordert EZK energiebesparing, bijvoorbeeld met de 'zet ook de knop om' campagne.

LNV: een integrale aanpak van natuur, water en klimaat

LNV wil met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) de omvangrijke opgaven in het landelijk gebied integraal en gebiedsgericht oppakken. Hierin komen de belangen van de boeren, natuur, water en klimaat samen. Hierbij zet LNV zich in voor het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen en stikstof, het versterken van de biodiversiteit, en voor een goede kwaliteit van het grond-, en oppervlaktewater. Het te sluiten landbouwakkoord heeft als doel om, gezamenlijk met de betrokken partijen, aan boeren duidelijkheid te geven over hoe duurzame landbouw in 2040 eruit ziet, zodat zij met rust en vertrouwen invulling kunnen geven aan de verschillende opgaven. Kringlooplandbouw is het vertrekpunt naar een duurzame landbouw. Het gaat hierbij om een landbouwsysteem dat niet tegen de (ecologische) grenzen aanloopt, minder schadelijke emissies naar bodem, lucht en water uitstoot, waarbij boeren op een duurzame wijze rendabel kunnen produceren. LNV werkt met de Agenda Natuurinclusief ook aan het realiseren van een natuurinclusieve samenleving, bijvoorbeeld binnen de sectoren landbouw, bouw en financiën.

LNV zet zich in om zowel boeren, bedrijven, als inwoners van Nederland, bij te laten dragen aan de verduurzaming van ons voedselsysteem. Dit is nodig, omdat onze huidige manier van voedselproductie- en consumptie een enorme impact heeft op het milieu en het klimaat.

We zetten hierbij in op het tegengaan van voedselverspilling, het duurzamer maken van het voedselaanbod en de voedselconsumptie, en het stimuleren van een meer plantaardig eetpatroon.

Bedrijfsvoering onderwerpen die in dit duurzaamheidsverslag minimaal aan de orde zullen komen:

- Energiebesparing en inzetten op hernieuwbare energie.
- Circulariteit.
- Minimaal 50% CO₂ reductie zakelijk vervoer voor 2030.
- Duurzame Faciliteiten en dienstverlening (werkplek, schoonmaak, vergaderen, ICT, post, etc).
- Wagenpark 100% emissieloos voor 2028.
- Klimaatvriendelijke en biologische catering.
- Tegengaan voedselverspilling.
- Maatschappelijk verantwoord, duurzaam inkopen (inkoopvolume Rijksoverheid van 12 miljard).
- Sociale duurzaamheid.
- Maximaal 35% restafval.

Sustainable Development Goals

De Sustainable Development Goals (SDG's) of Duurzame Ontwikkelingsdoelen bestaan uit zeventien doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030. Ze zijn afgesproken door de bij de Verenigde Naties (VN) aangesloten landen, waaronder Nederland.

In dit duurzaamheidsverslag staat bij verschillende thema's vermeld aan welke SDG('s) deze bijdragen. Voor toekomstige verslagen is de ambitie om de SDG's nog meer te integreren in onze verslaglegging.

Scan de QR-code of [klik op de link](#) om de 17 doelen te lezen

2. Samenvatting 2022

Dit verslag kent een aantal hoofdthema's: Klimaat en energie, circulaire economie, natuur en voedsel en Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI). Vanuit de bedrijfsvoering kunnen EZK en LNV op deze thema's de meeste invloed uitoefenen.

CO₂-reductie zakelijke mobiliteit t.o.v. 2019

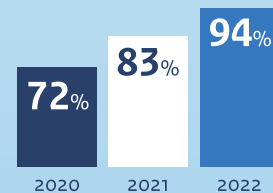
Aandeel zero-emissie auto's in wagenpark 2022

48%

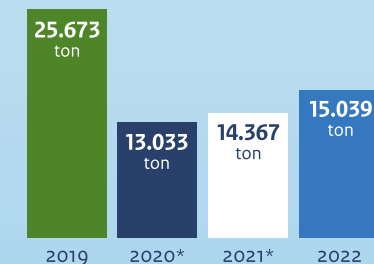

Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI)

MVI-criteria toegepast bij Europese aanbestedingen

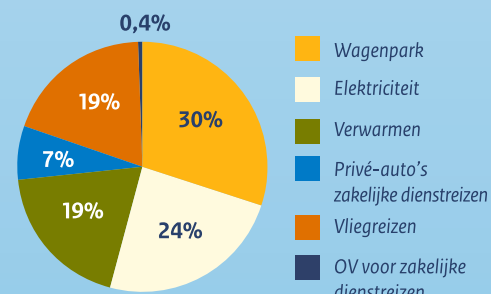

Voortgang CO₂-footprint EZK & LNV

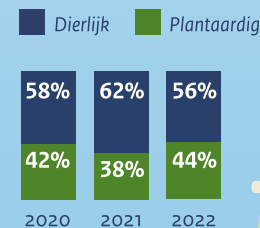
Footprint CO₂ EZK & LNV

15.039 ton CO₂ uitgestoten in 2022

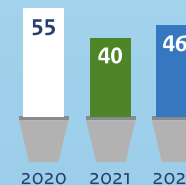
Eiwittransitie

Verhouding dierlijk/plantaardige eiwit cateringaanbod

Restafval

% van totale hoeveelheid

Aandeel hernieuwbare Nederlandse energie 2022

67%

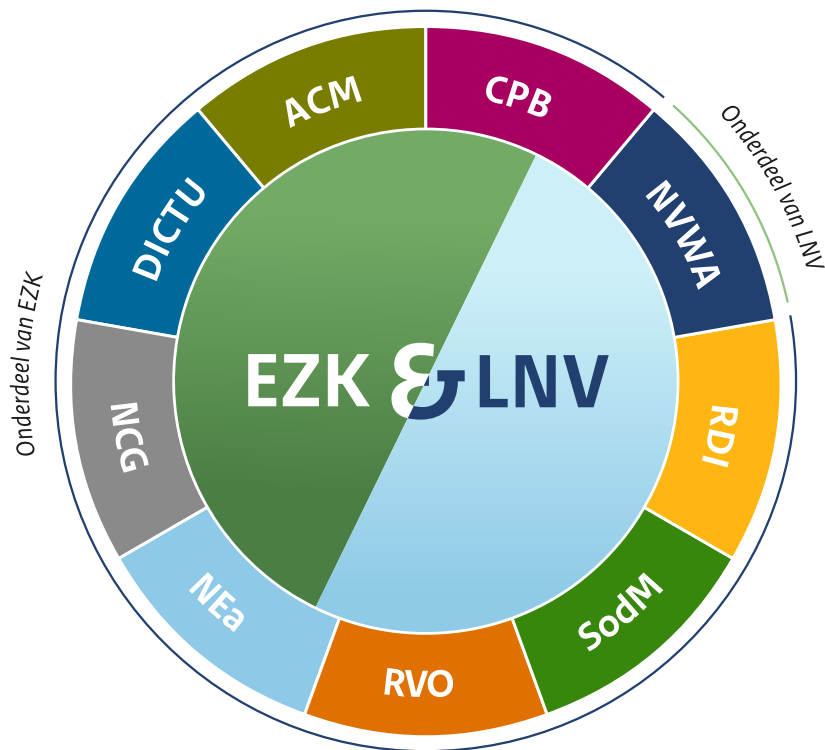
*In 2020 en 2021 was de CO₂-uitstoot lager als gevolg van COVID-19.

3.

Organisatieprofiel

In het duurzaamheidsverslag laten we de verduurzaming van de eigen bedrijfsvoering van EZK en LNV zien, inclusief de diensten en agentschappen. In dit hoofdstuk volgt een algemene toelichting over beide ministeries en is te lezen welke organisatieonderdelen deel uitmaken van dit verslag. Daarna gaan we dieper in op de visie van EZK en LNV op het gebied van duurzaamheid. Ook komen de speerpunten, de genomen maatregelen en de behaalde resultaten op de verschillende duurzaamheidsthema's aan bod.

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)

Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) werkt aan een duurzamer en welvarend Nederland. De wereld van morgen wordt gebouwd door de samenleving van vandaag. EZK wil dat duurzaamheid de standaard wordt voor het opzetten van nieuwe economische activiteiten en het nemen van investeringsbeslissingen. Zowel in het groot als in het klein. De vraag 'wat vraagt de samenleving van morgen vandaag van ons', moet daarbij centraal staan.

De langetermijnvisie van EZK is dat de economie alleen kan groeien, als dat niet ten koste gaat van onze leefomgeving. Onze samenleving moet uiterlijk 2050 klimaatneutraal zijn. Dat brengt veranderingen met zich mee, maar schept ook economische kansen.

Zo werkt EZK toe naar een duurzaam én ondernemend Nederland. Voor de eigen bedrijfsvoering wil EZK een geloofwaardige politiek-bestuurlijke stakeholder én een voorbeeld zijn voor andere ministeries.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) speelt een belangrijke rol in de verduurzaming van Nederland. Het ministerie staat voor duurzaam voedsel, waardevolle natuur en een vitaal platteland. Boeren, tuinders en maatschappelijke organisaties werken aan de omslag naar kringlooplandbouw. Dat is nodig voor een volhoudbare landbouw, waarbij huidige en komende generaties goed kunnen oogsten.

De visie 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden' beschrijft de verandering die nodig is: van het huidige agrarische systeem met de nadruk op kostprijsreductie, naar een systeem dat draait om het zorgvuldig omgaan met schaarse grondstoffen en het behoud van een vitaal leefmilieu. Er wordt ingezet op een omslag naar kringlooplandbouw in 2030. En op het realiseren van de afgesproken natuurdoelen en het ombuigen van het biodiversiteitsverlies.

4.

Duurzaamheidsvisie en beleid

EZK en LNV hebben zich gecommitteerd aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord, de coalitie Anders Reizen en het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen.

We volgen de werkwijze van de CO₂-Prestatieladder als duurzaamheidsinstrument bij de reductie van CO₂. Binnen de Rijksoverheid moet de bedrijfsvoering in 2030 klimaatneutraal zijn. Bij EZK en LNV gaat de verduurzaming de goede kant op én kunnen en willen we op sommige vlakken nog versnellen. Net als de hele Rijksoverheid hebben EZK en LNV een voorbeeldrol te vervullen als het gaat om verduurzamen. Als we heel Nederland vragen te verduurzamen, dan moeten we zelf doen wat we vragen of voorschrijven aan anderen en liefst nog een stapje beter.

In het Bedrijfsvoeringsoverleg EZK en LNV vindt de strategische besluitvorming plaats over bedrijfsvoeringsonderwerpen die alle organisatieonderdelen raken. De Plaatsvervangend secretarissen-generaal (pSG's) zijn voorzitter van dit overleg en opdrachtgever voor het manifest verduurzaming bedrijfsvoering. De community verduurzaming bedrijfsvoering EZK en LNV voert de afgesproken maatregelen uit, met verantwoordelijkheid per dienstonderdeel voor de eigen verduurzaming. Het Bedrijfsvoeringsoverleg ziet erop toe dat dit ook gebeurt. De bestuursraden van EZK en LNV zijn eindverantwoordelijk voor de totale verduurzaming van de organisaties.

Onze visie op duurzaamheid

Om onze voorbeeldrol te kunnen vervullen is de eerste stap het meenemen van duurzaamheid in onze dagelijkse praktijk. Uiteindelijk moet het de basisreflex worden. Dit vraagt enerzijds de kracht van herhaling van onze doelen en anderzijds het uitleggen hoe we dat goed doen, duurzaam zijn. Dit is ook ontdekken en ontwikkelen met elkaar. En duurzaamheid grijpt in op alles in de dagelijkse praktijk. De manier waarop we reizen, huisvesten, communiceren, consumeren, inkopen, etc. Waarbij ieder aspect weer haar eigen uitdagingen kent.

Een duurzame organisatie zien we binnen EZK en LNV als de optelsom van vier aspecten;

- Duurzame faciliteiten en inkoopprocessen;
- Duurzaam handelen en gedrag van alle medewerkers;
- Duurzaamheid verweven in interne financiële- en sturingscycli;
- Een verbinding tussen het beleid dat we maken voor Nederland en onze eigen bedrijfsvoering.

In het volgende hoofdstuk zoomen we nader op deze vier aspecten in, maar het toont alvast aan dat verduurzaming van een organisatie een complexe opgave is, vooral daar het een combinatie is van faciliteiten, processen, systemen en mensen die allemaal invloed op elkaar hebben. Als we het hebben over dat duurzaamheid een basis reflex moet worden, dan heeft dat betrekking op al de bovengenoemde vier thema's.

CO₂-prestatieladder

De invoering van de CO₂-Prestatieladder helpt om gestructureerd aan de slag te zijn met de verduurzaming volgens de cirkel van Deming: 'Plan, Do, Check, Act' (PDCA). Het stelt ons in staat de eigen werkwijze te beoordelen en te blijven verbeteren. Doelen en maatregelen formuleren, uitvoeren, monitoren en bijsturen waar nodig. Hierover rapporteren volgens een vaste cyclus draagt bij aan de sturing op en de bewustwording van de verduurzaming. In 2021 zijn beide ministeries gecertificeerd op de CO₂-Prestatieladder. Daarmee laten we zien dat we planmatig met onze CO₂-reductie aan de slag zijn en blijven. In 2022 hebben we het certificaat op trede 3 van de ladder weten te behouden en is RVO als voorloper binnen onze organisaties gecertificeerd op trede 4.

'Duurzaamheid moet binnen een paar jaar een basisreflex zijn'.

Tino van Etten

Coördinator duurzame bedrijfsvoering EZK en LNV

5.

Speerpunten

Een duurzame organisatie is meer dan het in kaart brengen van de CO₂-uitstoot en het verduurzamen van faciliteiten. Verduurzaming van een organisatie is een complexe opgave, vooral omdat het een combinatie is van faciliteiten, processen, systemen en mensen die allemaal invloed op elkaar hebben. Samenwerking is hierin cruciaal. In 2022 bouwden we daarom verder aan lopende samenwerkingen en keken we hoe we scherpere aanpak konden brengen aan de opgave van een duurzame organisatie. Een duurzame organisatie gaat ook over het handelen en gedrag van alle medewerkers en het verweven van duurzaamheid in alle cycli in de organisatie, zoals begroting- en jaarplancyclus. In dit hoofdstuk is meer te lezen over de verschillende samenwerkingsverbanden binnen EZK en LNV, én daarbuiten.

Samen werken aan duurzaamheid

Zoals in het vorige hoofdstuk benoemd, is een duurzame organisatie een optelsom van vier verschillende aspecten.

- Duurzame faciliteiten en inkoopprocessen;
- Duurzaam handelen en gedrag van alle medewerkers;
- Duurzaamheid verweven in interne financiële- en sturingscycli;
- Een verbinding tussen het beleid dat we maken voor Nederland en onze eigen bedrijfsvoering.

Binnen elk aspect is samenwerken cruciaal, maar onderling hebben de vier pijlers ook weer raakvlakken met en invloed op elkaar. Het is een open deur, maar alleen samen is deze opgave te bewerkstelligen. Vandaar ook dat we vanuit de verduurzaming van de bedrijfsvoering nastreven dat duurzaamheid de basis reflex moet worden, in alles wat we doen. Dan is de slagingskans het grootst.

In 2022 konden we na de thuiswerkperiode tijdens COVID-19 ook weer meer investeren in deze samenwerking. Fysiek elkaar zien, maar ook fysiek zien wat we aan het verduurzamen zijn (gebouwen, werkplekken, voeding, vervoer, etc.) helpt in het doorleven van het effect van de verduurzaming. Ook dilemma's met elkaar bij de kop pakken hoort daarbij. De thermostaat moest bijvoorbeeld omlaag, maar ook wilden we minder verspilling in de catering realiseren. De dagelijkse beleving in de praktijk is cruciaal om het effect op bijvoorbeeld dit soort maatregelen te ervaren en ook te managen.

Onze faciliteiten en partners

Doordat we weer meer naar kantoor en overige locaties gingen, is het raakvlak met de verduurzaming meteen tastbaarder. Dat merkten we afgelopen jaar ook

in de samenwerking met onze rijksbrede partners, die veel van onze faciliteiten organiseren.

Duurzaamheid staat inmiddels goed op de agenda bij onze rijksbrede partners. In het afgelopen jaar hebben onze rijksbrede partners een aantal concrete stappen kunnen of moeten zetten. Door de energiecrisis is bijvoorbeeld besloten dat in alle kantoren de thermostaat omlaagging en er minder gekoeld wordt in de zomer. Dit inregelen in alle panden is makkelijker gezegd dan gedaan. In een groot kantoorgebouw wordt het binnenklimaat geregeld door een gebouwbeheersysteem. Het verlagen van de temperatuur kan allerlei bijeffecten hebben in het gebouwbeheersysteem, die goed moeten worden gemanaged. Voor het Rijksvastgoedbedrijf is dit een grote opgave geweest die goed is uitgevoerd.

Veel mensen moesten erg wennen aan deze nieuwe basistemperatuur. Maar iedereen begreep wel dat het nodig was en nodig blijft. De klimaat- en energietransitie vraagt om aanpassing van ons gedrag van iedereen. Soms betekent dit dat we iets moeten inleveren in comfort. Dat kan vervelend zijn, maar het alternatief als we dat niet doen is nog vervelender.

In het kader van de gasreductie is in 2022 als pilot een maatregel getest door rijksbreed panden te sluiten tijdens het kerstreces. Vijf kantoren van EZK waren gesloten. De reacties waren veelal positief. Over opschaling van deze maatregel wordt overleg gevoerd met de rijksbrede partners.

Met weer meer mensen naar kantoor, konden we ook het Pauzeplein weer nieuw leven in blazen. Onze facilitaire partner FMHaaglanden heeft in ons hoofdgebouw aan de Bezuidenhoutseweg het Pauzeplein ingevoerd. Geen lunches meer in de vergaderzalen, maar een lunch in een buffetvorm op een

centraal punt. Met als doel het tegengaan van voedselverspilling. Een mooi initiatief en een mooi voorbeeld in de samenwerking tussen onze ministeries en onze facilitaire partner.

Een andere partner waar we intensief mee samenwerken is EnergieRijk Den Haag. Dat is een samenwerkingsverband van het Rijksvastgoedbedrijf met de gemeente Den Haag en de provincie Zuid-Holland. Met hen zijn we de weg ingeslagen om ons gebouw aan de Bezuidenhoutseweg te verduurzamen. Dit doen we door onder andere thermische zonnepanelen (elektriciteit en warmte) neer te leggen en ons gebouw aan de voorkant te vergroenen ten behoeve van klimaatadaptatie en het vergroten van de biodiversiteit. In 2022 zijn alle benodigde onderzoeken hiervoor afgerond en de afstemming met de verschillende betrokken partijen gedaan.

Het doel is om in 2023 tot uitvoering over te gaan van deze twee projecten. De aanbestedingen lopen daarvoor. Het blijft daarbij altijd spannend of grondstoffen en materialen voldoende beschikbaar zijn en de huidige markt voldoende capaciteit beschikbaar heeft. Maar de vooruitzichten zijn positief. De verwachte opbrengst van deze thermische zonnepanelen bedraagt 5% van het elektriciteitsverbruik van het gebouw. En de verwachting is dat de WKO-installatie hierdoor beter gaat functioneren en substantieel meer warmte kan gaan leveren. Hierdoor hoeven we op termijn minder stadswarmte af te nemen.

Community verduurzaming EZK en LNV

EZK en LNV bestaan uit verschillende organisaties (kerndepartementen, diensten en agentschappen). Alle organisatieonderdelen binnen EZK en LNV werken samen aan de verduurzamingsopgave en hebben sinds 2019 met elkaar de community verduurzaming EZK en LNV gevormd. De organisatieonderdelen werken samen, delen kennis en kunde met elkaar en monitoren de totale

voortgang. Het is een gezamenlijke aanpak, gecombineerd met individuele verantwoordelijkheid binnen het eigen dienstonderdeel.

Een aantal keer per jaar vinden werk- en inspiratiesessies plaats om de samenwerking te versterken. Een aantal (kleinere) dienstonderdelen vinden het soms lastig om capaciteit vrij te maken om te verduurzamen. Of ze hebben moeite te bepalen waar ze impact kunnen maken in het grotere geheel. Al met al is het belangrijk dat elk dienstonderdeel de voorbeeldrol actief nastreeft, of ze nu groot of klein zijn.

Samenwerking beleid-bedrijfsvoering

Binnen EZK en LNV, maar ook bij andere ministeries, werken beleidsmakers die een raakvlak hebben met de verduurzaming van de bedrijfsvoering. Zo ook bij EZK en LNV. Het beleid dat door tal van beleidscollega's wordt gemaakt voor Nederland, moeten we zelf natuurlijk ook goed toepassen. Practice what you preach is niet voor niets de ondertitel in het hoofdstuk 'voorbeeldrol Rijk' uit het Klimaatakkoord.

Al langere tijd zijn er binnen EZK en LNV twee werkgroepen actief, met beleidsmakers en medewerkers uit de bedrijfsvoering en inkoop. Hier komen onderwerpen aan bod zoals het vergroten van het aandeel hernieuwbare energie, of de vertaling van het beleid op de e-wittransitie in onze catering. Beide werkgroepen werken met een actieagenda dat de praktische vertaalslag weergeeft.

Inmiddels vindt er binnen de Rijksoverheid steeds meer afstemming plaats tussen beleidsmakers en bedrijfsvoering van verschillende ministeries. Zo haakt het Rijksvastgoedbedrijf bijvoorbeeld aan bij de werkgroep beleid en bedrijfsvoering EZK. De collega's van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) nemen

deel aan de werkgroep beleid en bedrijfsvoering van LNV. Deze kruisbestuiving zal alleen maar gaan toenemen.

Een mooi voorbeeld van het afgelopen jaar over deze samenwerking is de aanbesteding catering voor een viertal locaties in Den Haag. Beleidsdoelstellingen van o.a. LNV en EZK zijn uitgebreid opgenomen hierin en vanaf 2023 zien we dit dus terug in de bedrijfsrestaurants en de vergaderservices. Maar ook de betrokkenheid van LNV en EZK bij de vooronderzoeken voor zonnepanelen en de groene gevel is een voorbeeld van deze samenwerking.

Rijksbrede samenwerking

In 2021 is rijksbreed besloten dat elk ministerie een duurzaamheid-coördinator aanstelt. Dat was al het geval bij IenW, EZK en LNV, maar het is goed dat andere ministeries volgen. Ook is eind 2021 besloten dat een rijksbreed-team de verduurzaming binnen de Rijksoverheid gaat coördineren vanuit het ministerie van BZK.

In 2022 is aanvullend afgesproken dat ieder ministerie de CO₂-Prestatieladder invoert en zich laat certificeren. Ook is er vanuit de bestuurslaag een portefeuillehouders groep verduurzaming rijksdienst ontstaan. Vijf plaatsvervangende Secretaris Generaals vormen deze portefeuillehouders groep, waarvan LNV er één van is. Deze hebben als doel scherper te kunnen sturen op de totale verduurzaming van de Rijksoverheid. Eind 2022 is er een jaaropdracht voor 2023 vastgesteld, dat richting geeft en concreter maakt wie wat te doen heeft. Daarin is onder andere opgenomen dat er een uitgebreide routekaart wordt gemaakt die de route richting 2030 beter weergeeft. Dat is vooral van belang omdat binnen de Rijksoverheid veel verschillende partijen aan verduurzaming werken en het totaaloverzicht daarbij soms lastig is. Het is en

blijft een complexe samenwerkingsopgave, maar met stapjes zoals deze gaan we toch weer vooruit.

Andere voorbeelden van rijksbrede samenwerking zijn bijvoorbeeld de werkgroep voor duurzaamheidsdata, de community of practice voor de CO₂-Prestatieladder en het duurzaamheidscoördinatoren overleg.

Samenwerken aan de duurzaamheidsdoelen raakt de volgende SDG's

Duurzaamheid verplicht onderdeel in jaarplannen

In 2020 had het bestuur van EZK en LNV al vastgesteld dat duurzaamheid aan bod moet komen in de jaarplannen van elk dienstonderdeel. In 2021 is rijksbreed besloten om dit voor elk dienstonderdeel binnen het Rijk te verplichten. De Rijksoverheid heeft een bureaucratisch en cyclisch systeem. Dat is nodig om doelmatig, rechtmatig en navolgbaar belastinggeld uit te geven en beleid te maken. Jaarlijkse begrotingen en jaarplannen maken deel uit van dit systeem. Door duurzaamheid toe te (gaan) voegen aan deze cycli, borgen we het onderwerp beter in het systeem van de organisatie. Daarmee wordt het een onderwerp waar verantwoording over afgelegd moet worden en op gestuurd wordt.

Vanuit het team verduurzaming bedrijfsvoering monitoren we in hoeverre duurzaamheid in de jaarplannen wordt meegenomen en adviseren we op de wijze waarop dat kan. Het is goed om te zien dat alle jaarplannen in 2022 hier aandacht voor hebben. In de uitwerking zien we nog wel grote verschillen. Ons doel is om gaandeweg dit steeds beter te maken. Het helpt daarbij dat we ook steeds meer en beter data over duurzaamheid beschikbaar krijgen. Daarmee kunnen organisatieonderdelen ook steeds beter gaan sturen en trends bewaken.

Medewerkers en managers

Het gedrag en het handelen van de mens is de basis voor alles. Duurzaamheid als norm in alles wat we doen is nog niet bereikt. Toch is er in de laatste jaren wel een omslag merkbaar. Medewerkers en managers vragen steeds meer naar duurzaamheid of stellen het als de minimale norm. De energiecrisis en de duurder wordende grondstoffen helpen bij de bewustwording en het belang van duurzaamheid in bijvoorbeeld de beschikbaarheid van grondstoffen en het hebben van een goede leefomgeving.

De uitdaging is vooralsnog dat veel mensen duurzaamheid nog zien als een apart onderwerp of onderdeel, terwijl het een basis reflex moet worden in alles. Het is een gedachtenswitch van 'laten we duurzaamheid niet vergeten' naar 'duurzaam, logisch basiselement'. Die cultuuromslag is ingezet en zal nog wat tijd vragen voordat het van iedereen de basisnorm is.

Data en verantwoording

Meten is weten. Alleen met de juiste gegevens kunnen we goede keuzes maken die onze doelen dichterbij brengen. Op veel duurzaamheidsgebieden zijn gegevens nog in ontwikkeling en is het moeilijk scherpe normen te stellen. Waar mogelijk verzamelen we betrouwbare gegevens en feiten die we gebruiken in

onze communicatie, zoals in dit duurzaamheidsverslag. Samen met de collega's van andere ministeries ontwikkelen we standaarden en verkennen we normen. Ook in 2022 hebben we nieuwe afspraken gemaakt met onze facilitaire dienstverleners over het leveren van data en gaan we verder met het opslaan van duurzaamheidsdata in een datawarehouse. Bij de nu volgende voortgang van de verschillende speerpunten laten we ook zien waar we nieuwe data verwachten en welke mogelijkheden we daarvan verwachten [bijvoorbeeld de monitoring van de afvalstromen].

Resultaten en voortgang (klimaat en energie)

Met het klimaatakkoord onder de arm bewandelen EZK en LNV het soms weerbarstige reductiepad naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030. Er gebeuren in de wereld veel dingen die voor onbalans en onzekerheid zorgen. Tegelijk ontstaan daardoor soms nieuwe kansen die een gunstig effect hebben op ons klimaat. Zo hebben veel medewerkers thuis en op kantoor als gevolg van de energiecrisis geleerd om te gaan met een lagere binnentemperatuur. COVID-19 heeft ons geleerd dat na een crisis een nieuw normaal ontstaat in het (thuis)werken en reizen met als bijkomstigheid een minder grote belasting op ons klimaat.

De CO₂-Prestatieladder helpt ons om de focus te houden op wat belangrijk is voor het behalen van ons doel. Doordat dienstonderdeel RVO al is doorgegroeid naar trede 4 zorgt dit voor een herijking van onze manier van werken omdat we vanuit twee verschillende posities op de CO₂-Prestatieladder monitoren op de uitstoot van onze CO₂-emissies. Tijdens onze externe audit is gebleken wat het belang is van betrouwbare en consistente data maar ook hoeveel tijd en energie het kost om de datakwaliteit te blijven verbeteren. De overheid is een grote organisatie. Informatie is versnipperd beschikbaar en verantwoordelijkheden zijn soms verdeeld over verschillende onderdelen. Omdat sinds 2022 alle

ministeries met de CO₂-prestatieladder aan de slag zijn gegaan komen we als Rijksoverheid steeds meer op 1 lijn met elkaar en ontstaan er steeds meer kruisbestuivingen. Zo gaan we steeds meer samen op weg naar klimaatneutraal.

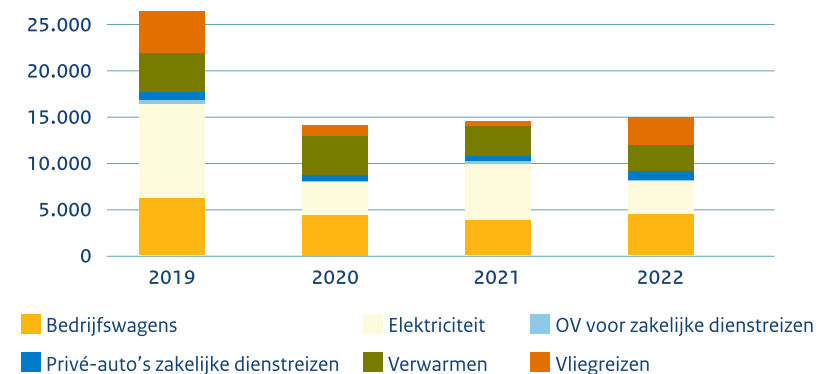
Resultaten en cijfers 2022

Het jaar 2022 is (sinds ons basisjaar 2019) het eerste jaar waarop we weer voortgang meten zonder de directe invloed van COVID-19. In 2020 en 2021 was de CO₂-uitstoot als gevolg van COVID-19 meer dan veertig procent lager dan 2019. In 2022 krijgen we (nu zonder de invloed van COVID-19) een scherper beeld van waar we nu staan. In dit hoofdstuk kijken we daarom vooral naar de voortgang ten opzichte van ons basisjaar 2019 en staan we even kort stil bij de verschillen met vorig jaar.

De CO₂-footprint van LNV en EZK samen is als gevolg van het verbeteren van de datakwaliteit en een organisatorische wijziging met terugwerkende kracht naar ons basisjaar gewijzigd. Zo valt het dienstonderdeel Nationaal Coördinator Groningen, als gevolg van een ministerieel besluit, vanaf het jaar 2022 onder de verantwoordelijkheid van EZK. Dit geeft met terugwerkende kracht een nieuw beeld van onze footprint in grafiek 1.

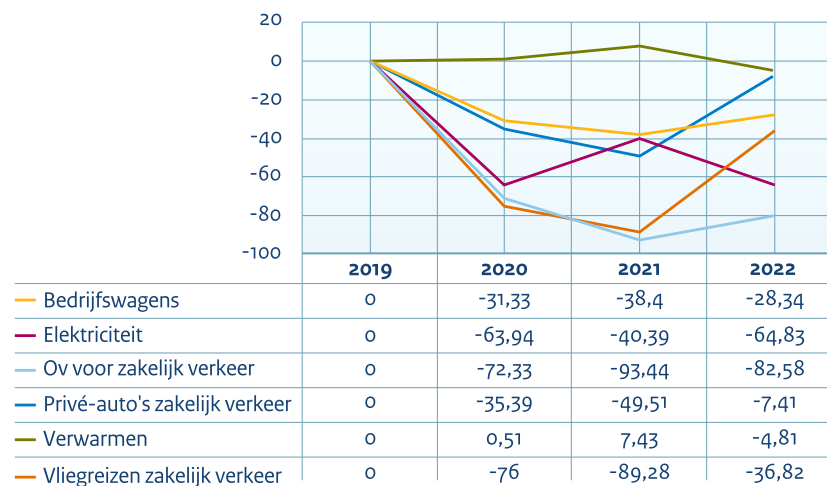
De daling van 65% in de uitstoot door het elektriciteitsverbruik komt doordat RVO en de NVWA weer een groot deel van hun grijze stroom wisten te vergroenen door het inkopen van Nederlandse Garanties van Oorsprong (GVO's). Dat zijn (digitale) certificaten waarmee bewezen wordt dat stroom op een groene (dus duurzame) manier is opgewekt.

CO₂e (ton) EZK/LNV

Grafiek 1 Trend aangepaste footprints EZK en LNV samen

Relatieve uitstoot CO₂ (%) EZK & LNV t.o.v 2019

Grafiek 2 Relatieve uitstoot t.o.v. basisjaar 2019

Voortgang ten opzichte van 2021

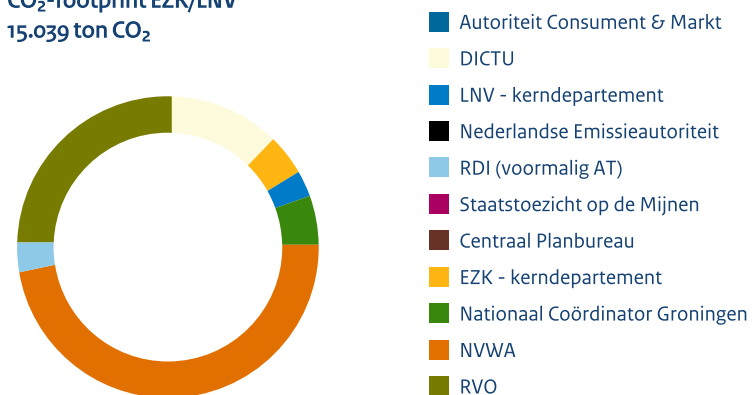
Ten opzichte van het voorgaande jaar (2021) zien we een stijging van 16% in de CO₂-uitstoot voor het wagenpark. Dit is voor het eerst een breuk in de dalende trend vanaf 2019. Reden hiervoor is een verdubbeling in het elektriciteitsverbruik van het wagenpark. De stijging is niet één op één toe te schrijven aan de elektrificatie van het wagenpark (de emissiefactor voor grijze stroom is ongeveer één vijfde van de emissiefactor voor benzine). Het komt vooral omdat we in 2022 in totaal 24% meer kilometers gereden hebben dan in 2021.

Het opladen van onze bedrijfswagens wordt als grijze stroom geregistreerd omdat nog niet inzichtelijk is wanneer het groene of grijze stroom betreft. Het is belangrijk om dit onderscheid in de toekomst te kunnen maken om dit beeld scherper te krijgen omdat een groot deel wellicht met groene stroom wordt opgeladen en onterecht als grijze stroom wordt geregistreerd. We zien ook een flinke stijging in de overige categorieën van mobiliteit als gevolg van ons reisgedrag dat zich aan het normaliseren is na de COVID-19 jaren. Dat we weer meer zijn gaan vliegen ten opzichte van de coronajaren zien we terug in de footprint van 2022. Toch is de CO₂-uitstoot als gevolg van ons vliegverkeer 37% lager dan in 2019. Tot slot is er een daling in de CO₂ uitstoot op elektriciteit (41%) en verwarmen (11%) in 2022 ten opzichte van 2021.

De CO₂ -besparende maatregelen en voortgang op de duurzaamheidsdoelen op het gebied van klimaat en energie raken de volgende SDG's

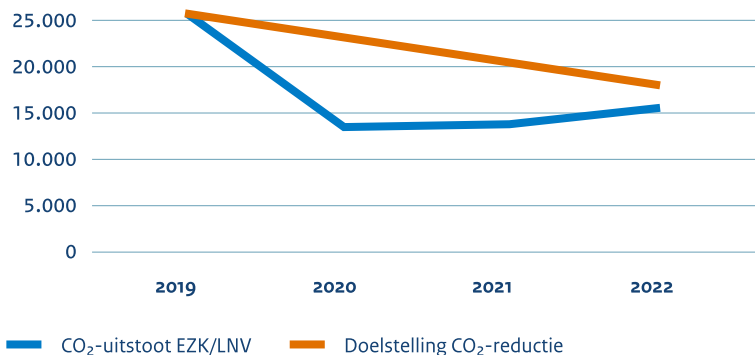
CO₂-footprint EZK/LNV
15.039 ton CO₂

Grafiek 3 Uitstoot EZK en LNV verdeeld naar dienstonderdeel

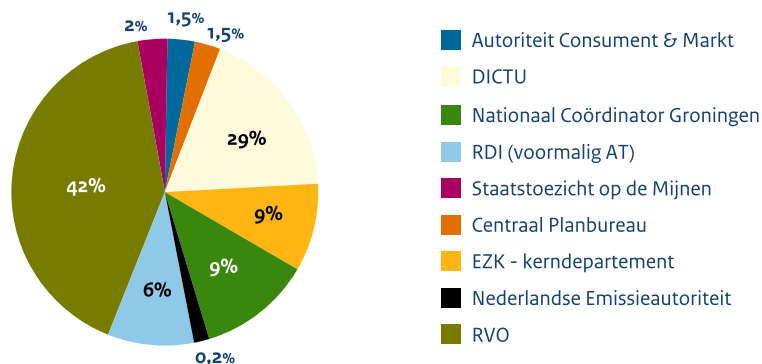
EZK en LNV wilden het reductiepad voorspelbaar houden met gemiddeld 10% reductie per jaar t.o.v. ons basisjaar 2019. In de coronajaren haalden we dit met gemak. Grafiek 3 laat zien dat in 2022 deze reductie nog steeds is gerealiseerd. Hiermee rekenen we ons niet rijk want de dalende lijn van de doelstelling dreigt onze uitstoot te kruisen. De uitdaging in reductie voor de komende jaren is het vasthouden van ‘minderen’ en de afhankelijkheid van veel factoren zoals krapte op de arbeidsmarkt (uitvoering duurzaamheidsmaatregelen), beperking van het energienet (stagnatie voor zonnepanelen) en bijvoorbeeld de leveringszekerheid of zuiverheid van materialen. Denk aan zonnepanelen die gemaakt worden in landen waar mensenrechten mogelijk worden geschonden.

CO₂-uitstoot t.o.v. doelstelling

Grafiek 4 CO₂-uitstoot 2022 t.o.v. doelstelling CO₂-reductie per jaar (30% ten opzichte van 2019)

CO₂-footprint EZK 2022 - 8.504 ton CO₂

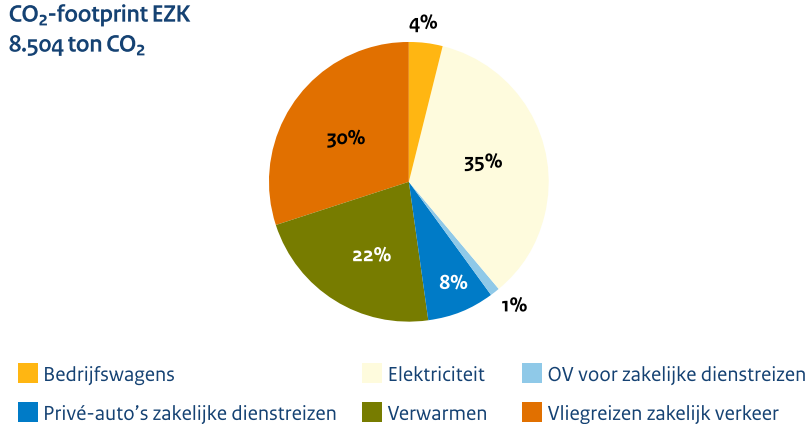

Grafiek 5 CO₂-footprint EZK 2022 uitgesplitst per organisatieonderdeel

Footprint EZK

De CO₂-footprint van EZK bedroeg in 2022 8.504 ton CO₂. EZK draagt met al zijn dienstonderdelen voor 56,5% bij aan de totale footprint van EZK en LNV.

CO₂-footprint EZK 8.504 ton CO₂

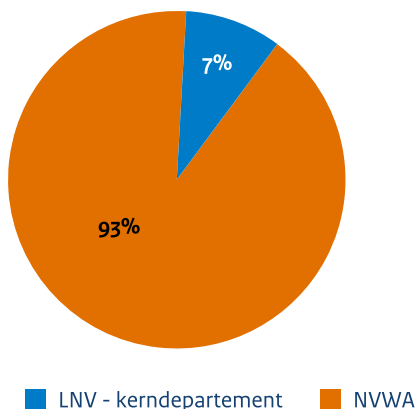

Grafiek 5 CO₂-footprint EZK 2022 uitgesplitst naar bronnen van uitstoot

Footprint LNV

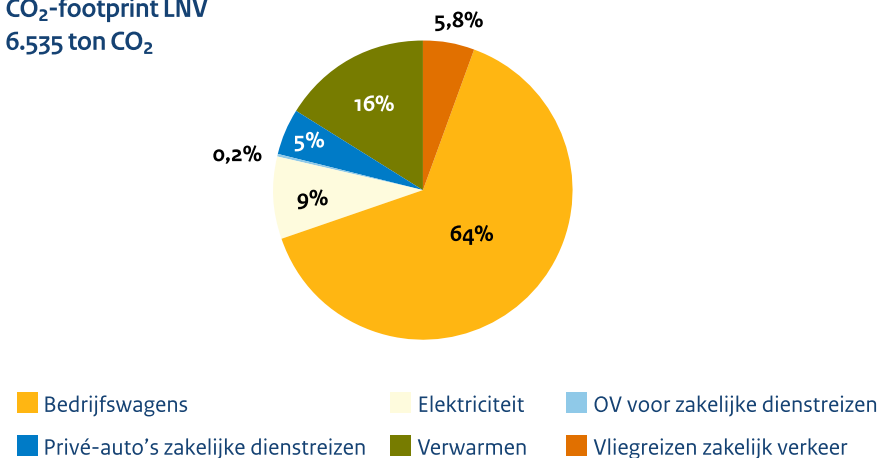
De CO₂-footprint van LNV bedroeg in 2022 6.535 ton CO₂. LNV is met het agentschap NVWA verantwoordelijk voor 43,5% van de CO₂-uitstoot van EZK en LNV. Net als vorig jaar zijn de grootste bronnen van uitstoot het wagenpark en de verwarming. Om een groot deel van de grijze stroom te vergroenen koopt de NVWA Nederlandse Garanties van Oorsprong (GVO's) in. Dit is voor 2022 wederom gelukt waardoor het aandeel groene stroom 75% is op het totale elektriciteitsverbruik voor de panden van NVWA. Vanaf 2024 wordt voor een groot aantal panden structureel Nederlandse groene stroom ingekocht waardoor het inkopen van GVO's minder nodig zal zijn.

CO₂-footprint LNV - 6.535 ton CO₂

Grafiek 7 CO₂-footprint LNV uitgesplitst naar organisatieonderdeel

CO₂-footprint LNV
6.535 ton CO₂

Grafiek 8 CO₂-footprint LNV 2022 uitgesplitst naar bronnen van uitstoot

Voortgang doelen in het Klimaatakkoord

EZK en LNV hebben de doelen uit het laatste hoofdstuk van het klimaatakkoord vertaald naar hun eigen organisatie en geven hieronder schematisch weer wat de voortgang hierop is.

Hoofddoel: Klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030

KPI	2019	2020	2021	2022
CO ₂ -uitstoot in ton CO ₂	25.674	13.034	14.367	15.039
reductie in % t.o.v. 2019	0%	-49%	-44%	-41%

Subdoelen Rijkskantoren in Klimaatakkoord

In 2030 100% elektriciteitsverbruik hernieuwbaar

KPI	2019	2020	2021	2022
GJ elektriciteitsverbruik	83.265	75.308	76.265	76.265
% hernieuwbaar	32%	68%	48%	67%

In 2030 -30% gasverbruik van kantoren

KPI	2019	2020	2021	2022
M ³ aardgasverbruik	1.067.473	1.055.299	1.130.662	1.027.169
reductie in % t.o.v. 2019	0%	-1,1%	-5,9%	-3,8%

In 2030 -50% energieverbruik van de kantoren is vervangen door nieuw doel: Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen

KPI	2019	2020	2021	2022
GJ energieverbruik kantoren	140.360	132.768	137.501	125.527
reductie in % t.o.v. 2019	0%	-5%	-2,04%	-10,57%

Subdoelen mobiliteit in Klimaatakkoord

In 2028 100% zero emissie wagenpark

KPI	2019	2020	2021	2022
% zero emissie wagens in wagenpark	5%	26%	44%	48%

In 2030 -50% CO₂-uitstoot van zakelijke mobiliteit

KPI	2016	2019	2020	2021	2022
CO ₂ -uitstoot zakelijke reizen in ton CO ₂	18.583	16.472	8.644	5.488	9.431
afname in % t.o.v. 2016	0%	11%	53%	70%	49%

Eigen doelstelling EZK/LNV

Structureel -25% CO₂-reductie vliegverkeer

KPI	2019	2020	2021	2022
CO ₂ -uitstoot vliegen	4.583	1.100	491	2.895
afname in % t.o.v. 2019	0%	-76%	-89%	-37%

Gemiddeld 10% CO₂-reductie per jaar

KPI	2019	2020	2021	2022
CO ₂ -uitstoot in ton CO ₂	25.674	13.034	14.367	15.039
Norm maximale uitstoot	25.674	23.106	20.539	17.972

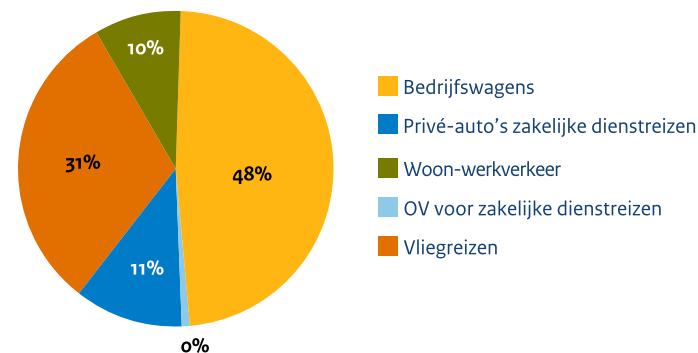
Zakelijk reizen

EZK en LNV willen het zakelijke verkeer van medewerkers verduurzamen.

Voor onze doelstelling (het halveren van de CO₂-uitstoot van zakelijke mobiliteit voor 2030, in vergelijking met 2016) nemen we het woon-werkverkeer ook mee in de CO₂-uitstoot voor mobiliteit. In 2022 was het aandeel CO₂-emissie door reizen zo'n 59% van de totale CO₂-emissie bij EZK en LNV (inclusief woon-werkverkeer). De afbouw van de COVID-19 maatregelen heeft ervoor gezorgd dat we weer vaker naar kantoor gaan en meer dienstreizen maken. Het effect daarvan zien we terug in een stijging in de CO₂-emissie door zakelijk reizen. Wel blijven we (43%) onder de CO₂-uitstoot van 2019 (inclusief woon-werkverkeer). In 2022

stootte wij 9.431 ton CO₂ uit door zakelijk te reizen, dat is 43% t.o.v. 2019 en 49% t.o.v. 2016. Hierbij liggen wij op koers voor de doelstelling uit het klimaatakkoord die wij nastreven om minimaal 50% van onze uitstoot te reduceren in 2030 t.o.v. 2016.

2022

Grafiek 1 CO₂-uitstoot Zakelijk Reizen bij EZK en LNV in 2022

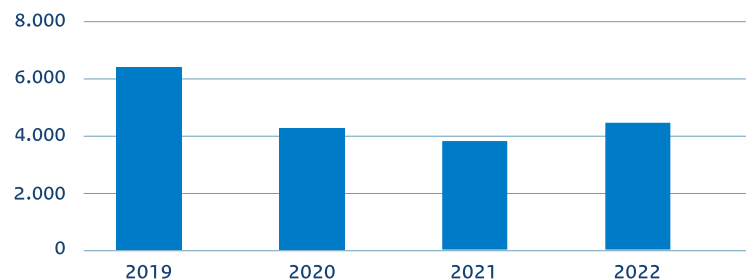
De elektrificatie van het wagenpark blijft wat achter. In 2022 konden er geen elektrische auto's geleverd worden omdat elektrische auto's moeilijk leverbaar waren in verband met de productiecapaciteit en een tekort aan chips.

Ons totale wagenpark stootte in 2022 4530 ton CO₂ uit, dat is 28% minder uitstoot dan in 2019.

De uitstoot van het wagenpark van de NVWA (het grootste wagenpark) veroorzaakt 64% CO₂ uitstoot van de gehele uitstoot (exclusief woon-werkverkeer) door LNV. De NVWA is koploper binnen het Rijk voor wat betreft de elektrificatie van het wagenpark en ligt nog steeds op koers om in 2026 nagenoeg helemaal elektrisch te rijden, als leveringen weer op gang komen.

Door de groei van de organisaties EZK en LNV is het totale wagenpark in 2022 uitgebreid met zo'n 100 auto's. Deze zijn aangevuld met gebruikte benzineauto's.

CO₂-uitstoot bedrijfswagens EZK & LNV

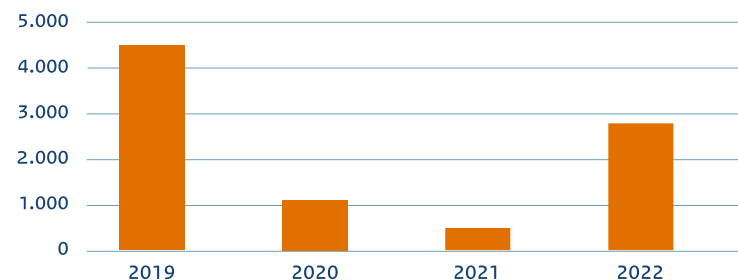

Grafiek 2 CO₂ uitstoot bedrijfswagens EZK/LNV

We hebben in 2022 met ruim 3180 vluchten weer meer vliegvluchten gemaakt, in 2021 vlogen we 767 keer. Dit veroorzaakte in 2022 2895 ton CO₂-uitstoot, dat is 37 procent minder ten opzichte van vliegen in 2019. We zijn dus onder ons streefpercentage 25% minder CO₂-uitstoot ten opzichte van 2019 gebleven voor het

zakelijk vliegverkeer EZK en LNV en hebben hiermee onze eigen doelstelling gehaald. Deze departementale maatregel hebben wij doorgevoerd om aan de doelstelling van 50% minder CO₂ uitstoot door zakelijk reizen in 2030 te kunnen gaan voldoen. Bij EZK is het vliegen verantwoordelijk voor zo'n 30% van de CO₂-emissie in 2022.

CO₂-uitstoot vliegvluchten EZK en LNV

Grafiek 3 CO₂-uitstoot vliegvluchten EZK en LNV

In 2022 pakte we 8.186 keer de trein voor internationale treinreizen. Brussel, Parijs en Londen zijn de meest populaire bestemmingen per trein.

In 2022 heeft de Rijksoverheid een nieuw reisplatform aanbesteed, genaamd Travelpoint. Dit platform biedt een nieuwe functionaliteit die bijdraagt aan het verder verduurzamen van de reisbewegingen van ambtenaren van de Rijksoverheid. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat de ambtenaar conform het reisbeleid binnen de 8 uur grens uitsluitend treinreizen krijgt aangeboden. Ook de

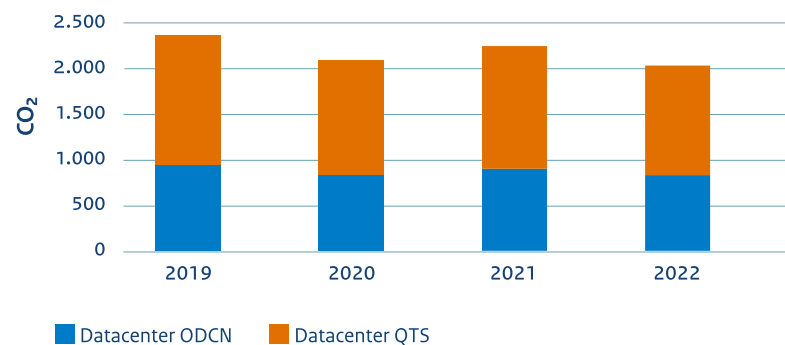
beschikbaarheid van meer managementinformatie en de mogelijkheid om andere applicaties, bijvoorbeeld op het gebied van CO₂-uitstoot, te koppelen biedt in de toekomstmogelijkheden om verdere stappen te zetten. Deze service zal medio 2023 beschikbaar zijn.

Duurzame ICT

Om de verduurzaming van ICT vorm te geven wordt ingezet op vermindering van CO₂-uitstoot en het gebruik van schaarse primaire grondstoffen. De grootste besparing op energieverbruik binnen de ICT van DICTU valt te realiseren bij de twee datacentra. Ten eerste door de powermanagement-instellingen van de hardware te optimaliseren en verder over te schakelen op hernieuwbare energiebronnen.

In 2022 is de CO₂-emissie met 10% afgenomen ten opzichte van 2021.

CO₂-uitstoot datacenters

Grafiek 4 CO₂-uitstoot datacenters EZK en LNV

ICT hardware wordt duurzaam ingekocht via de categorie ICT-werkplek Rijk. De categorie ICT Werkplek Rijk heeft als doel om raamovereenkomsten af te sluiten waarbinnen zo duurzaam mogelijk kan worden ingekocht. Daarbij worden eisen gesteld op het gebied van duurzaam vervoer, duurzaam verpakken en hergebruik van bepaalde stoffen. Door samen te werken met de industrie, certificeringsorganisaties en andere Europese inkopers zetten wij in op de volgende stap: samen op weg naar klimaat neutraal en 100% circulair. Ook is de levensduur van ICT middelen verlengd door de afschrijftermijn te verhogen en herinzet van ICT middelen, hierdoor wordt de uitputting van grondstoffen verminderd.

Circulaire economie

Circulaire economie is een breed thema dat in veel beleidsthema's terugkomt. LNV heeft eind 2018 de visie 'Landbouw Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden' gepresenteerd, waarin het ministerie een zorgvuldige omgang met grondstoffen aanmoedigt. Dat doet het vanuit het concept van kringlooplandbouw. In de eigen organisatie is aandacht voor het voorkomen van verspilling, hergebruik van afvalstoffen en het hergebruik van materialen in bijvoorbeeld meubilair en ICT.

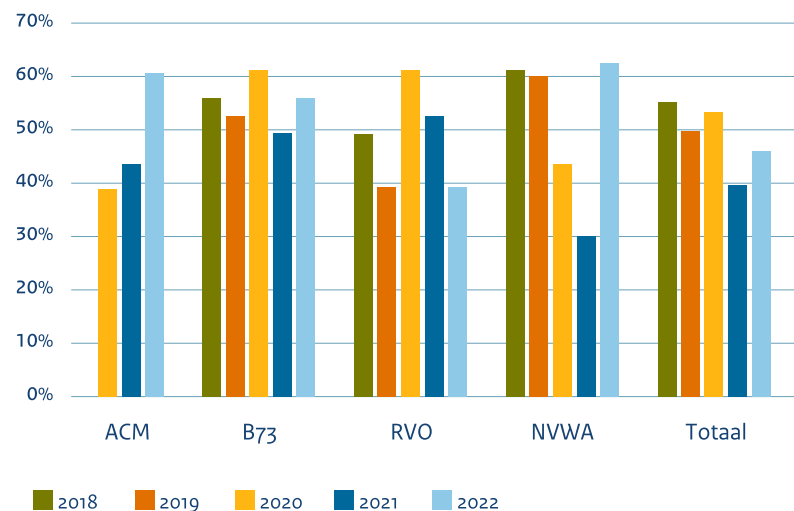
Doelstellingen

EZK en LNV volgen de rijksbrede doelstelling voor afvalscheiding, maximaal 35% restafval (exclusief papier en karton) per 31 december 2020. Dat betekent dat EZK en LNV ernaar streven 65% van het afval als grondstof opnieuw te laten gebruiken. Onze facilitaire dienstverlener FMH streeft circulariteit na in alle vormen van zijn dienstverlening en richt zich op het verduurzamen van de werkomgeving en de reststoffenverwerking.

Resultaten 2022

In 2022 was het aandeel restafval in de rijkspanden van EZK en LNV gemiddeld 46% van de totale hoeveelheid afval. Dat is een stijging van 6% ten opzichte van 2021 en 11% boven de norm. Dit betekent dat het aangeboden afval in 2022 niet goed wordt gescheiden. RVO doet het nog het beste en heeft de norm bijna gerealiseerd.

Percentage restafval (streefcijfer maximaal 35%)

Grafiek 5 Percentage restafval

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ACM				39%	43%	60%
B73	56%	56%	52%	61%	50%	56%
RVO	38%	49%	39%	61%	52%	39%
NVWA	54%	61%	60%	43%	30%	62%
Totaal	49%	55%	50%	53%	40%	46%

Facilitair dienstverlener FMH zet in op een verdere ontwikkeling van de kringloop van kantoormeubilair. Het hanteert daarbij de circulariteitsladder. Haar uitgangspunten zijn zoveel mogelijk meubilair te herplaatsen en te herstellen, en alleen nieuw te kopen als het niet anders kan. Haar leverancier biedt een meubelmanagementsysteem dat het steeds beter mogelijk maakt meubilair duurzaam in te zetten.

Ambities voor 2023

Het niet realiseren van de norm en de verslechtering van de resultaten op het hoofdkantoor en bij de NVWA zullen in 2023 leiden tot interne campagnes. Hierbij maken we gebruik van de inzichten die ontstaan uit betere monitoring en kennisdeling.

Op 1 januari 2023 zijn de nieuwe Rijksbrede afval- en logistiekcontracten ingegaan. Hierin is de keten voor het afvoeren en verwerken van afval-

grondstoffen anders ingericht. Er wordt extra ingezet op monitoring van de scheiding en terugkeer van de grondstoffen binnen de Europese Unie. De verwachting is dat dit volgend jaar meer zicht geeft op de bijdrage van grondstoffenmanagement aan de overgang naar een circulaire economie.

De samenwerking met de Haagse Hogeschool en de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en de Circulariteitsbeurs 2022 hebben inspiratie opgeleverd voor gedragscampagnes en de bevordering van circulariteit via de inkoop. In 2023 zetten we in op een verkenning van de mogelijkheden binnen EZK en LNV. Het streven is om in 2023 pilots en andere acties te starten.

Op het gebied van afvalzorg en grondstoffenmanagement wordt de nadruk gelegd op de volgende SDG's

Natuur en voedsel

Het behoud en het versterken van biodiversiteit, natuurlijk kapitaal en de verduurzaming van voedselproductie en consumptie zijn belangrijke onderdelen van de visie op de kringlooplandbouw en van het natuurbeleid van LNV. De eigen organisatie kan bijdragen aan de verduurzaming van de voedselproductie

en -consumptie door meer plantaardige eiwitten en duurzaam geproduceerde dierlijke eiwitten af te nemen, zo weinig mogelijk voedsel te verspillen, en voedsel te consumeren dat op een duurzamere wijze is geproduceerd (bijvoorbeeld topkeurmerken).

Doelstellingen duurzamere catering

Het Rijk streeft naar een zo duurzaam mogelijke catering met zo weinig mogelijk CO₂-uitstoot. Dat gebeurt door het aanbieden van meer plantaardig voedsel en het gebruik van seizoensproducten. Daarnaast zet het Rijk in op een catering die producten aanbiedt die de biodiversiteit stimuleert. Het Rijk doet dit door het aanbieden van meer plantaardige producten en producten die de kwaliteit van de leefomgeving en het dierenwelzijn verbeteren en emissies verlagen. Binnen dit beleid zetten LNV en EZK in op een zo duurzaam mogelijke catering.

De bedrijfsrestaurants zetten in op een halvering van de voedselverspilling tussen 2015 en 2030 en op verschuiving van de verhouding tussen dierlijk en plantaardig eiwit. In 2030 is 60% van het eiwitaanbod in de catering plantaardig, in de banqueting 70%.

Daarnaast moedigen EZK en LNV in de catering de inzet aan van medewerkers met een afstand tot de arbeidsmarkt. De ministeries kopen producten in die bijdragen aan goede arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden in de (internationale) productieketen.

Resultaten en maatregelen in 2022

Om verspilling tegen te gaan hebben FMH en cateraar Albron in 2019 succesvol geëxperimenteerd met een Pauzeplein. In plaats van afzonderlijke lunches per vergadering te bestellen, halen deelnemers aan vergaderingen hun lunches bij een buffet. In 2022 is het Pauzeplein ingevoerd in het hoofdgebouw aan de Bezuidenhoutseweg in Den Haag. Dit heeft tot een aanzienlijke reductie van voedselverspilling geleid. Sinds 2020 is het mogelijk om in de door FMH gefaciliteerde panden van EZK en LNV het aanbod eiwitten in de catering te meten.

Hierdoor is te zien in welke mate we het streefcijfer van 60% plantaardig eiwit bereiken voor het hoofdgebouw aan de Bezuidenhoutseweg 73:

Verhouding plantaardig/dierlijk eiwit in het cateringaanbod (streven 60% plantaardig in 2030)			
	2020	2021	2022
Plantaardig eiwit	42	38	44
Dierlijk eiwit	58	62	56

Ambities 2023

In 2023 zetten EZK en LNV onverminderd in op het realiseren van de doelstellingen voor 2030. In 2023 start in de Haagse panden een nieuwe bedrijfscateraar die een sterke reputatie op duurzaamheid heeft. Zo is true pricing opgenomen in het nieuwe contract. We verwachten hier in 2023 bruikbare inzichten mee op te doen.

In de categorie consumptieve dienstverlening wordt de nadruk gelegd op de volgende SDG's

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI)

In 2015 heeft het toenmalige Ministerie van Economische Zaken het Manifest Duurzaam Inkopen ondertekend. Het doel daarvan was meer aandacht te vragen voor de inzet van inkoopgelden voor de bevordering van de verduurzaming van Nederland. Daarvoor heeft het Ministerie een MVI-actieplan 2015-2020 opgesteld. Het Rijk streeft naar het toepassen van MVI-criteria bij alle aanbestedingen in de productgroepen genoemd op www.mvicriteria.nl. Bij tenminste de helft daarvan streven we naar meer dan de basisambitie in de eisen of gunningscriteria.

Bij aanbestedingen voor werken en diensten met een loonsom van meer dan 250.000 euro en een looptijd van minstens zes maanden willen we de inzet bevorderen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (Social Return). Bij aanbestedingen boven Europese drempels in risicovolle categorieën streven EZK en LNV naar het toepassen van Internationale Sociale Voorwaarden.

Resultaten 2022

Uit onderstaande tabel blijkt dat de aandacht binnen EZK en LNV voor MVI in de aanbestedingen nog steeds toeneemt:

	Aantal aanbestedingen	MVI-criteria toegepast	
2018	43	21	49%
2019	41	26	63%
2020	36	26	72%
2021	64	53	83%
2022*	53	49	94%

* peildatum: 1 februari 2023

Maar om de inkoop tot een daadwerkelijke verduurzaming te laten leiden, zijn scherpere opdrachten en betere afspraken met gecontracteerde leveranciers nodig. Dit lukt niet altijd. Zo blijkt het bijvoorbeeld moeilijk om concrete afspraken te maken over de wijze waarop de leverancier bijdraagt aan CO₂-reductie of het verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt van Social Return On Investment (SROI) doelgroepen.

Ambities 2023

In 2022 evalueerden EZK en LNV het MVI-actieplan 2015-2020 en stelden ze het nieuwe MVI-actieplan 2022-2025 vast. Hiermee geven EZK en LNV invulling aan het landelijk Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen.

Dit hebben hun bewindspersonen in november 2022 ondertekend. In 2022 is vooral aandacht geweest voor het vergroten van MVI-bewustzijn door kennisdeling op verschillende niveaus. Daarnaast heeft een onderzoek naar realistische doelen voor SROI geleid tot experimenten met een leveranciersbenadering. In 2023 zullen EZK en LNV extra inzetten op het verzamelen, ontwikkelen en delen van goede praktijkvoorbeelden die bruikbaar zijn voor de grootste inkooprubrieken. Afhankelijk van de uitkomsten van de leveranciersbenadering beogen EZK en LNV een beperkt aantal SROI-projecten met scherpe resultaatdoelstelling.

Door maatschappelijk verantwoord in te kopen dragen EZK en LNV bij aan de volgende SDG's

Sociale duurzaamheid: onze medewerkers

Het strategisch Personeelsbeleid Rijk 2025 is het uitgangspunt voor het personeelsbeleid van EZK en LNV. Een belangrijk thema blijft duurzame inzetbaarheid van medewerkers; aandacht voor vitaliteit, inzetbaarheid en mobiliteit van medewerkers en het nastreven van een diverse en inclusieve organisatie.

In- en uitstroom

Bezetting EZK/LNV in 2022		
	EZK	LNV
Aantal medewerkers (fte)	9.678	3.795
Instroom (fte)	1.777*	641
Uitstroom (fte)	759	245
Aandeel pensioengerechtigden in uitstroom	14%	39%

In 2022 was opnieuw sprake van een grote mobiliteit bij EZK en LNV:

*exclusief overheveling Nationaal Coördinator Groningen

Ten opzichte van 2021 waren er ruim 20% meer vacatures. Van de 2880 vacatures in 2022 waren er 2158 ingevuld op peildatum 2023. Hiervan is ruim 47 intern vervuld.

Diversiteit en inclusie

Een belangrijk onderdeel van het personeelsbeleid is gericht op het bereiken van een diverse en inclusieve organisatie. EZK en LNV richten zich op de

ontwikkeling en behoud van een divers personeelsbestand door een gerichte werving & selectie. Hierbij is aandacht voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, mensen met een niet-westerse achtergrond en vrouwen aan de top. EZK en LNV zetten in op het scheppen van een cultuur waarin alle medewerkers zich thuis voelen, hun talenten kunnen inzetten en graag bij de ministeries willen blijven werken.

Eind 2022 was 40% van de managers in de top (schaal 16 en hoger) van LNV vrouw, bij EZK was dat percentage 29,8 %. In de subtop (schaal 15) waren de percentages 34,6% bij LNV en 42,1 % bij EZK. In lijn met het rijksbrede beleid streven we naar 50% per 2027 (met een bandbreedte van 45-55%).

Voor culturele diversiteit volgen we het rijksbrede streekcijfer van 8% medewerkers met een niet-westerse achtergrond in de schalen 11 t/m 14. Eind 2022 was het aandeel bij EZK 7,5% en bij LNV 5,9%.

Voor 2022 moesten er binnen de Banenafpraak 144,1 fta^[1] aangetrokken worden bij LNV en 367,4 fta bij EZK. De prognose voor de realisatie (respectievelijk 144,8 en 309,67 fta) laat weliswaar een stijgende lijn zien, maar we zijn er nog niet. De inspanningen om meer duurzame banen te realiseren voor de doelgroep zullen in 2023 onverminderd moeten doorgaan. Behalve de inspanningen voor instroom hoort daar ook de aandacht voor behoud en doorstroom bij.

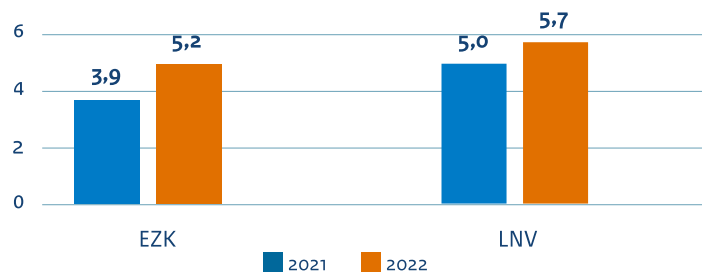
Vitaliteit

In 2022 was het verzuimpercentage van EZK 5,2 en van LNV 5,7. Dit is voor EZK een stijging van 1,3% en voor LNV een stijging van 0,7% ten opzichte van 2021.

^[1] 1 fta is 25,5 uur

Het verzuimpercentage lag ook in 2022 jaar boven de Verbaannorm (2,6% voor EZK en 2,7% voor LNV).

Verzuim in percentage (volgens Verbaannorm)

Grafiek 6 Verzuim in percentage (volgens Verbaannorm)

Een mogelijke verklaring voor het hoge en gestegen verzuim is de toegenomen werkdruk tijdens de COVID-19 pandemie en in de periode hierna. Na een aantal pilots in 2021 begon in 2022 de invoering van hybride werken voor de hele organisatie. Om de samenwerking in deze nieuwe context te bevorderen is in februari de maand van de verbinding georganiseerd. Een maand vol activiteiten gericht op verbinding met het werk, met de collega's en met jezelf. Daarnaast is er een ruim aanbod aan vitaliteitsworkshops, -lezingen, en trainingen beschikbaar gesteld gedurende het jaar. Ook konden medewerkers in 2022 weer in gesprek met de bedrijfsmaatschappelijk werker of een coach en was er weer de mogelijkheid om te sporten met korting.

Leren & Ontwikkelen

1.845 medewerkers hebben zich in 2022 ingeschreven voor leeractiviteiten rond het thema vitaliteit. De overgrote meerderheid hiervan betrof workshops die

online zijn gegeven. Hierbij scoorden workshops voor jonge ambtenaren, speedmailing en over de verhouding werk en privé het best.

CAO en duurzaamheid

Verduurzamen van de organisatie is ook kijken naar de arbeidsvoorwaarden. In 2022 is er binnen de Rijksoverheid een nieuwe CAO afgesloten, waarin een aantal duurzame aspecten zijn uitgebreid of aangevuld.

De fietsregeling is uitgebreid, ook om bijvoorbeeld het aanschaffen van een elektrische fiets (om grotere afstanden te overbruggen) beter mogelijk te maken. Maar ook kan de thuiswerkplek of de woning van de medewerker verduurzaamd worden. Hierbij wordt een basisbedrag van 750 euro per 5 jaar beschikbaar gesteld. Aanvullend kan daaraan via het individuele keuzebudget nog eens 750 euro besteed worden.

In de CAO is ook opgenomen dat er gedurende de looptijd van de CAO drie pilotprojecten uitgevoerd worden voor de verduurzaming van de CAO. In 2023 kunnen alle ambtenaren van het Rijk ideeën aanleveren hiervoor. Via een selectie zullen uiteindelijk drie pilots worden uitgevoerd en bij succes van de pilots meegenomen worden in de volgende CAO-onderhandelingen.

Bij sociale duurzaamheid wordt de nadruk gelegd op deze SDG's

6.

Beleidsthema's uitgelicht

EZK en LNV hebben een belangrijke opdracht bij het realiseren van de verduurzaming van Nederland. Onze inzet in de bedrijfsvoering wordt mede bepaald door de beleidsontwikkelingen binnen onze ministeries en de voorbeeldrol die wij als Rijksoverheid willen pakken op weg naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering. In ons duurzaamheidsverslag leggen we de verbinding tussen het beleid dat EZK en LNV maken voor Nederland en hoe wij dit zelf vertalen binnen onze organisaties. We belichten in dit hoofdstuk een aantal actuele beleidsthema's, waarmee we meer achtergrond geven over het beleid en de link die we leggen naar onze eigen praktijk.

EZK: gasreductie

De vanzelfsprekendheid waarmee we energie gebruiken verandert. Gas en elektriciteit zijn duurder geworden, waardoor de energierekening stijgt. Nederland moet minder afhankelijk worden van gas uit Rusland. En we moeten klimaatverandering tegengaan. Om al deze redenen is het belangrijk dat we meer energie besparen. Energie die we niet gebruiken hoeft ook niet geproduceerd, geïmporteerd of betaald te worden. Daarom lanceerde de overheid in april 2022 de landelijke publiekscampagne 'Zet Ook De Knop Om' voor radio, tv, online en in landelijke en regionale kranten.

De campagne biedt praktische tips waarmee huishoudens en ondernemers eenvoudig energie kunnen besparen. Dat kan bijvoorbeeld al door niet langer dan 5 minuten te douchen en/of de thermostaat overdag op 19 graden te zetten en 's nachts op 15 graden. Het kabinet doet daarnaast een klemmend beroep op Nederlandse bedrijven en ondernemers om mee te doen door bijvoorbeeld energie te besparen op de verlichting, verwarming en/of ventilatie van bedrijfspanden.

Zelf heeft het kabinet ook de knop omgezet om het goede voorbeeld te geven: De **2 graden temperatuurverlaging** wordt op alle portefeuilles op grote schaal toegepast, met uitzondering van kritische labfuncties. In december waren bijna alle rijks panden ingesteld, met nog een aantal uitzonderingen in januari vanwege capaciteitsproblemen op de markt. De rijkskantoren waren gereed in het najaar. Waar toegepast leidt de temperatuurverlaging tot 10% gasreductie per jaar bij kantoren.

- Het RVB blijft de onderzoeken voor alle rijks panden doorzetten om te kijken of er nog **technische en organisatorische maatregelen** te nemen zijn door het beter of anders instellen van installaties of kloktijden om energie te besparen in samenspel met de gebruikers en de facilitaire dienstverleners. Het gaat hier enerzijds om goed energiemanagement, anderzijds om het aanpassen van normen. Zo wordt er in laboratoria op gas bespaard door het aanpassen van de luchtbevochtiging. Daarnaast wordt gekeken of investeringen in energiebesparende maatregelen in de tijd naar voren kunnen worden gehaald. De onderzoeken lopen nog, en blijven ook voor de toekomst relevant. Maatregelen worden aansluitend indien mogelijk in opdracht gegeven. Dit lukt vanwege capaciteitsproblemen bij marktpartijen niet altijd zo snel als gewenst en is ook dus nog niet volledig uitgevoerd.
- Binnen de verschillende portefeuilles worden medewerkers opgeroepen tot het zuinig omgaan met energie. De effecten van de **gedragsmaatregelen** zijn lastig te meten en te realiseren, maar door middel van communicatie zal hier blijvend aandacht voor worden gevraagd.

- In december zijn in een pilot 15 kantoren gesloten tijdens de kerstvakantie en is de verwarming laag gezet. Dit heeft geleid tot ongeveer 5% gasreductie in de betreffende week bij deze kantoren.
- Tot slot gaat ook de verduurzaming in reguliere werkprocessen bij renovaties door. Zo rapporteerde het ministerie van IenW dat de oplevering van een WKO in een van hun panden direct leidde tot een besparing van 95% gas.

LNV: biodiversiteit

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor de voorbeeldrol die de Rijksoverheid heeft in haar eigen bedrijfsvoering. LNV zet zich ervoor in dat in dit kader ook biodiversiteit wordt meegenomen. Via onder andere de in 2022 uitgebrachte Agenda Natuurinclusief proberen we te stimuleren dat biodiversiteit in alle sectoren van de samenleving wordt meegenomen. Hierbij trekken we samen op met tal van andere partijen, zoals het Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

De overheid heeft uiteraard ook een voorbeeldrol in het bijdragen aan de maatschappelijke opgave om het biodiversiteitsverlies tegen te gaan. Op initiatief van LNV is biodiversiteit toegevoegd als criterium in het MVOI-beleid, en heeft dit nu ook een plek in het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) 2022-2025 dat in 2022 mede door LNV is ondertekend. Sinds 2022 draagt LNV ook financieel bij aan het MVI-beleid.

LNV kijkt natuurlijk ook naar de mogelijkheden in onze eigen bedrijfsvoering. Duidelijk is dat bij een aantal inkoop categorieën (b.v. catering, textiel en, vastgoed) er kansen zijn voor een positieve biodiversiteitsimpact. Hiervoor ontbreekt het in inkooptrajecten veelal nog aan heldere operationele criteria en

werkwijzen. In het kader van het Nationaal Plan MVI 2021-2025 heeft LNV toegezegd om onderzoek uit te voeren naar biodiversiteitscriteria bij maatschappelijk verantwoorde inkoop en opdrachtverlening. In 2023 worden hiervan de eerste tussenresultaten verwacht.

Het Rijk vergroent verder het beheer van het vastgoed en de eigen bedrijfsvoering. Op het gebied van huisvesting heeft het Rijksvastgoedbedrijf in samenwerking met onder meer EnergieRijk Den Haag en de Directie Bedrijfsvoering van de ministeries van EZK/LNV een pilot opgezet om groene gevels te ontwikkelen voor het pand aan de Bezuidenhoutseweg 73 (B73). Deze gevels dragen bij aan zowel doelen van biodiversiteit (groene leefomgeving) als van klimaat en energie. Daarnaast werkt het Rijksvastgoedbedrijf aan pilots op het areaal van het Rijk. Bij het verpachten van deze gronden kan de link met biodiversiteit versterkt worden, zoals nu al gebeurt met experimenten op gronden van Staatsbosbeheer.

RVO heeft besloten om in 2022 te kijken naar de kansen om biodiversiteit op en om gebouwen te vergroten, en – in het kader van hybride werken – hierbij ook te kijken naar hoe werknemers kunnen worden gestimuleerd dit op en rond hun woonplek te doen.

LNV: biologisch voedsel

In december 2022 is het “Nederlands actieplan voor de groei van biologische productie en consumptie” naar de Tweede Kamer gestuurd. Met dit actieplan wordt er gestuurd op een versnelling van de groei van het biologische landbouwareaal van 4% (in 2021), naar 15% in 2030 om zo als Nederland ook een invulling te geven aan de Europese Green Deal, de Boer-tot-bord-strategie en de Biodiversiteitsstrategie. De inzet voor biologische landbouw is fors en past

in de transitie naar een duurzame en toekomstbestendige landbouw en de opgaven waar we voor staan. Zo draagt biologische landbouw bij aan meer biodiversiteit, betere bodemkwaliteit en meer dierenwelzijn. Om die positie ook daadwerkelijk in te nemen is groei van de sector nodig. Cruciaal onderdeel hiervan is de noodzaak om de afzetmarkt voor biologische producten te vergroten. Landen om ons heen hebben laten zien dat dit mogelijk is, wanneer er goed wordt samengewerkt met de verschillende partijen in de keten en door slim bepaalde doelstellingen met elkaar te combineren, bijv. meer biologisch, minder voedselverspilling en meer plantaardige eiwitten.

De Rijksoverheid heeft zelf ook een rol in het stimuleren van de afzet van biologische producten. De Tweede Kamer heeft een motie aangenomen met het verzoek om te verkennen wat er op dit terrein mogelijk is. Uit dit verkennende onderzoek komt voort dat in 2023 een pilot wordt opgezet met als doel om te onderzoeken of een minimaal percentage biologisch voedsel (zoveel mogelijk van Nederlandse bodem) in de inkoop consumptieve dienstverlening logistiek en financieel haalbaar is en wat daarvoor moet gebeuren. Ook in relatie tot andere duurzaamheidsaspecten. Met de resultaten van de pilot en de ontwikkelingen rondom het actieplan biologisch en het Landbouwakkoord zal dan een besluit genomen kunnen worden over het hanteren van een minimumpercentage biologische inkoop binnen de Rijksoverheid. Ondertussen is er al een start gemaakt met een campagne om de bekendheid van het biologisch keurmerk te vergroten en het consumentenvertrouwen te verstevigen. Aanvullend is een bredere consumentenaanpak en marktontwikkelteam dat zich op de verschillende afzetkanalen richt in ontwikkeling.

7.

Rijksdienst voor ondernemend Nederland

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) richt zich op het ondersteunen van ondernemerschap en innovatie in Nederland en heeft daarbij de ambitie om voorop te lopen in het realiseren van een duurzame bedrijfsvoering. Hierbij wordt gebruik gemaakt van diverse strategieën en initiatieven. Eén van de belangrijkste initiatieven is de implementatie van de CO₂-Prestatieladder. De CO₂-Prestatieladder geeft inzicht in de CO₂-uitstoot en helpt om deze te verminderen. Hiermee dragen we bij aan de Rijksdoelstelling om in 2030 een klimaatneutrale bedrijfsvoering te realiseren.

Als gevolg van de certificering op trede 4 van de ladder rapporteert RVO met terugwerkende kracht vanaf 2021 zelfstandig over de CO₂-reductie. Ook gaan zij zelf de voortgang op de doelstellingen monitoren. RVO en EZK presenteren wel gezamenlijk de resultaten in dit duurzaamheidsverslag, samen met LNV.

Directeur Abdeluheh Choho gaf bij overhandiging van het certificaat op trede 4 aan: “Ik heb zelf geen kinderen, maar vind het echt heel belangrijk dat de wereld voor volgende generaties beter achtergelaten wordt. Trots dat we dit als organisatie doen en hebben weten te bereiken.”

We zetten goede stappen in het behalen van onze ambitie om een voorloper te zijn. In 2022 hebben wij namelijk, als eerste organisatie binnen het EZK/LNV-domein, niveau 4 van de CO₂-Prestatieladder bereikt. Daarnaast richten we ons op het vergroten van het bewustzijn van medewerkers over duurzaamheid. Dit gebeurt onder andere door het organiseren van dialoogsessies, het aanstellen van ambassadeursrollen en het bieden van voorlichting.

Ook op extern vlak zijn we actief in het versterken van duurzaamheidsinnovaties. Zo onderhouden we goede relaties met belangrijke externe stakeholders, zoals klanten, leveranciers en ministeries. We laten zien hoe RVO bijdraagt aan duurzame doelstellingen, maar brengen andere organisaties ook verder in het behalen van hun duurzaamheidsambities.

We blijven maatregelen nemen om de duurzaamheid te verhogen, zoals het implementeren van duurzame technologieën, het bevorderen van duurzame mobiliteit en het verminderen van afvalstromen. Bij RVO besteden we aandacht aan het verminderen van de milieu-impact in de activiteiten van de organisatie, hierbij werken we nauw samen met relevante partners, zoals overheden, bedrijven en ngo's. We hebben immers elkaar nodig om de duurzaamheidsambities te bereiken.

Op weg naar een klimaat neutrale bedrijfsvoering in 2030 en de ketenanalyses (Afval, ICT en Hybride werken) heeft RVO de volgende doelstellingen vastgesteld:

Bedrijfsvoering (scope 1 & 2 incl. zakelijke dienstreizen)

1. In 2020 is het wagenpark 20% zero-emissie, in 2028 100%.
2. Voor zakelijke reizen (incl. woon-werkverkeer) in 2030 50% CO₂-reductie t.o.v. 2016.
3. Elektriciteit 100% hernieuwbaar in 2030.
4. Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen.
5. Gasverbruik van alle rijksgebouwen met 30% afgenomen ten opzichte van 2019 en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen.

Ketens (scope 3)

1. Afval, 60% CO₂-reductie in 2025 ten opzichte van 2019.
2. ICT, 10% CO₂-reductie in 2025 met betrekking tot de winning, productie en afvalverwerking van hardware 100% CO₂-reductie wat betreft het energiegebruik van datacentra (vergroening).
3. Hybride werken, 5% CO₂-reductie in 2024 t.o.v. 2019 van de Scope 3 emissies veroorzaakt door woonwerkverkeer en het aanvullende energieverbruik in de huizen van RVO medewerkers als gevolg van 40% thuiswerken (gemiddeld 2 uit 5 dagen).

Meten is weten. Alleen met de juiste gegevens kunnen we als RVO goede keuzes maken die onze doelen dichterbij brengen. Waar mogelijk verzamelen we betrouwbare gegevens en feiten die we gebruiken in onze communicatie. Samen met de collega's van RVO en stakeholders ontwikkelen we standaarden en verkennen we normen. Ook in 2022 en voor 2023 maken we afspraken met onze facilitaire dienstverleners, het Rijksvastgoedbedrijf en verhuurders van onze kantoorpanden over het leveren van de juiste data.

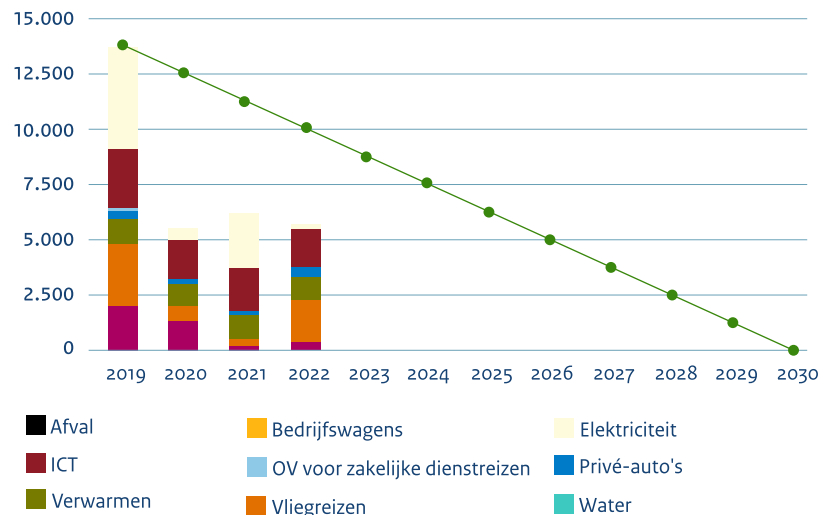
1. Resultaten en voortgang (klimaat en energie)

De CO₂-Prestatieladder helpt ons om de focus te houden op wat belangrijk is voor het behalen van ons doel. In 2022 hebben het certificaat behaald op niveau 4.

Resultaten en cijfers 2022

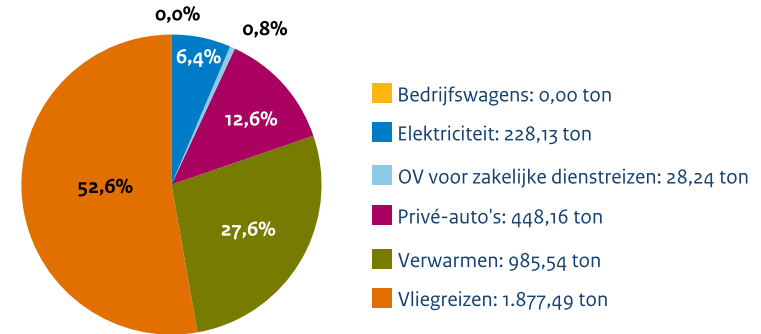
In de jaren 2020 en 2021 was de CO₂-uitstoot als gevolg van COVID-19 aanzienlijk lager. In 2022 hebben we zonder de invloed van COVID-19 een scherper beeld van waar we nu staan. In dit hoofdstuk kijken we daarom vooral naar de voortgang ten opzichte van ons basisjaar 2019. Nieuw beeld van onze footprint in grafiek 1. De CO₂-uitstoot van RVO is t.o.v. het basisjaar 2019 met 58% gedaald. De 3 meest vervuilende categorieën van RVO zijn ICT, verwarming en vliegreizen. Dat we weer meer zijn gaan vliegen na corona zien we terug in de footprint van 2022.

CO₂e RVO in tonnen (01-01-2019 t/m 31-12-2030)

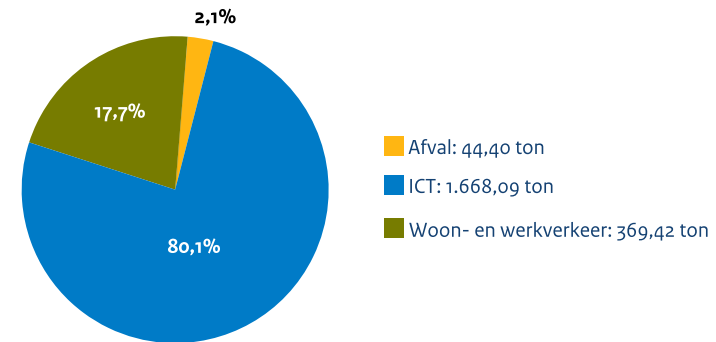
CO₂e scope 1 en 2 inclusief zakelijk verkeer (3.568 ton)

2022

CO₂e scope 3 exclusief zakelijk verkeer (2.082 ton)

2022

Ketenanalyse Afval

De RVO reductiedoelstelling op de keten afval is 60% CO₂-reductie in 2025 t.o.v. 2019.

Afvalverwerking

Met een correcte afvalverwerking proberen we een belangrijke bijdrage te leveren aan duurzaamheid. Door afval op de juiste manier te verwerken, kan het worden

omgezet in nieuwe grondstoffen en energie, wat bijdraagt aan een circulaire economie en het verminderen van de afvalberg. We kijken naar verschillende mogelijkheden van afvalverwerking. We proberen hierbij vooral de bewustwording onder onze eigen medewerkers te vergroten. Door te leren over recycling kunnen mensen zich bewuster worden van de impact die hun afval heeft op het milieu en worden aangespoord om bewuster te consumeren en minder afval te produceren.

Circulaire beurs

“Als onderdeel van de Rijksoverheid willen we het goede voorbeeld geven vanuit de gedachte van rentmeesterschap. We houden onszelf daarom regelmatig een spiegel voor,” aldus Maurice Goudsmith.

In november 2022 heeft de Circulaire Beurs plaatsgevonden. Op de Circulaire Beurs was iedereen welkom die wil bijdragen aan de circulaire doelstellingen van de Rijksoverheid. Op deze beurs werd veel inspiratie en kennis gedeeld. In eerste instantie is dit initiatief in 2016 ontstaan, toen is een soortgelijke beurs georganiseerd op Centre Court in Den Haag, voor RVO’ers. Deze beurs ging over recycling en wat je hiermee kan doen. In 2018 was de recyclebeurs in de Fokker Terminal, ook vanuit RVO georganiseerd. Daarna is het idee ontstaan om een vergelijkbaar evenement Rijksbreed te organiseren omdat een bijdrage leveren aan de circulaire doelstellingen een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van de Rijksoverheid. Dat is dit jaar gelukt! Samen met het Ministerie van IenW en BZK is deze beurs tot stand gekomen. Centraal stond de keten afvalverwerking: Wat gebeurt er in de keten van ontwerp tot aan afval, en hoe gaan we daar duurzamer mee om? De strategieën van circulariteit zijn als leidraad gebruikt. Dat zijn: refuse, rethink, reduce, re-use, repair, recycle en recover.

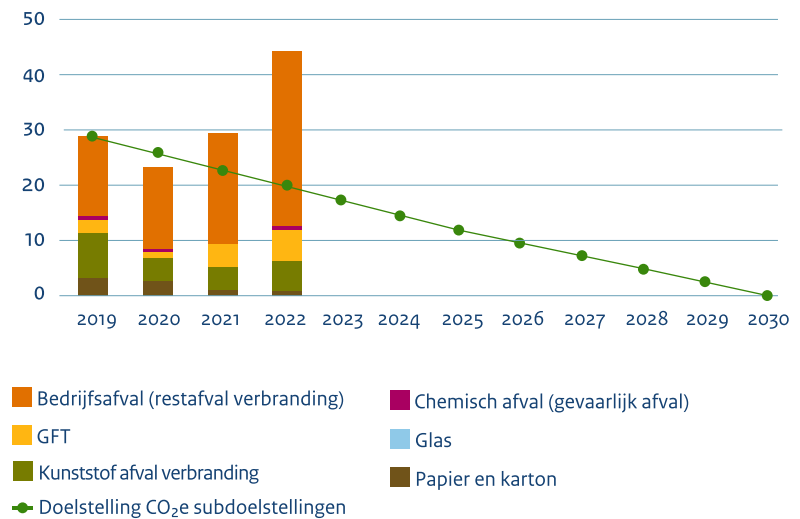
De beurs fungeert als een soort spiegel voor de Rijksoverheid. We zijn van plan deze beurs voortaan om de twee jaar te houden, op weg naar de klimaatdoelstellingen

van 2030. Het idee is ook dat we kijken hoe we die doelstelling kunnen behalen, en wat we zelf doen hierin, ook als RVO. We kijken goed waar we moeten versnellen, maar ook waar we juist goed in de pas lopen.

We zijn binnen RVO het transitiepad aan het invullen op het gebied van mobiliteit, afval, energie en inkoop. Die resultaten zijn tijdens de Circulaire Beurs gepresenteerd. We zetten stappen in de goede richting. We werken zowel internationaal als nationaal. Alle experts bij RVO moeten integraal werken op het vlak van duurzaamheid, dan kunnen we écht de impact gaan maken die we ambiëren.

Resultaten 2022

CO₂e afval in tonnen (01-01-2019 t/m 31-12-2030)

Ambitie

Binnen RVO oefenen we invloed uit op de hoeveelheid afval die vrijkomt als gevolg van werkzaamheden door met beleid op inkoop en het scheiden en inzamelen van afval te sturen. Dit maakt afval een geschikt onderwerp voor een ketenanalyse, gezien de activiteiten die onder afval vallen deel uitmaken van ruim 35% van de footprint van RVO. Met deze ketenanalyse wordt onderzocht in hoeverre de CO₂-uitstoot binnen de keten van afval verminderd kan worden, waarmee een grote impact op CO₂-reductie gemaakt wordt. Onze focus richt zich op het terugbrengen van het bedrijfsafval naar gedefinieerde stromen.

Ketenanalyse ICT

De RVO reductiedoelstelling van de keten ICT is 10% CO₂-reductie in 2025 met betrekking tot winning, productie en afvalverwerking van hardware. En 100% CO₂-reductie met betrekking tot energiegebruik datacentra (vergroening).

ICT-Infrastructuur

In onze digitale wereld is een goede digitale infrastructuur niet meer weg te denken. ICT speelt een grote rol in ons werk. Met onze digitale infrastructuur en het gebruik van digitale communicatiemiddelen wordt de noodzaak van fysieke vergaderingen en zakenreizen verminderd, waardoor CO₂-reductie plaatsvindt. We gebruiken ook technologische toepassingen om energie te besparen, denk hierbij aan slimme verlichtingssystemen. Met de toepassing van ICT wordt een aanzienlijke bijdrage geleverd aan duurzaamheid door het verminderen van energieverbruik, afval en CO₂-uitstoot.

Het verduurzamen van ICT binnen RVO is een complex proces, maar we zetten stappen om dit te verbeteren waar we kunnen. Zo motiveren we medewerkers energiezuinig te werken door middel van voorlichting en gebruiken we zoveel mogelijk hernieuwbare energiebronnen en groene stroom voor onze ICT-

infrastructuur. Ook zorgen we ervoor dat we devices langer kunnen gebruiken door ze goed te onderhouden en hergebruiken we apparatuur waar dat kan. We werken hierbij nauw samen met onze partners en kijken bij de inkoop van ICT-goederen of dit binnen onze duurzaamheidsnormen past.

'Het goede voorbeeld geven doe je ook door je laptop en mobiel langer te gebruiken, te kiezen voor refurbished en uiteindelijk in te leveren voor recycling. Zowel privé als zakelijk. Vanuit categoriemanagement wordt hier ook aan gewerkt om dat voor het hele Rijk mogelijk te maken.'

Peter van der Woude

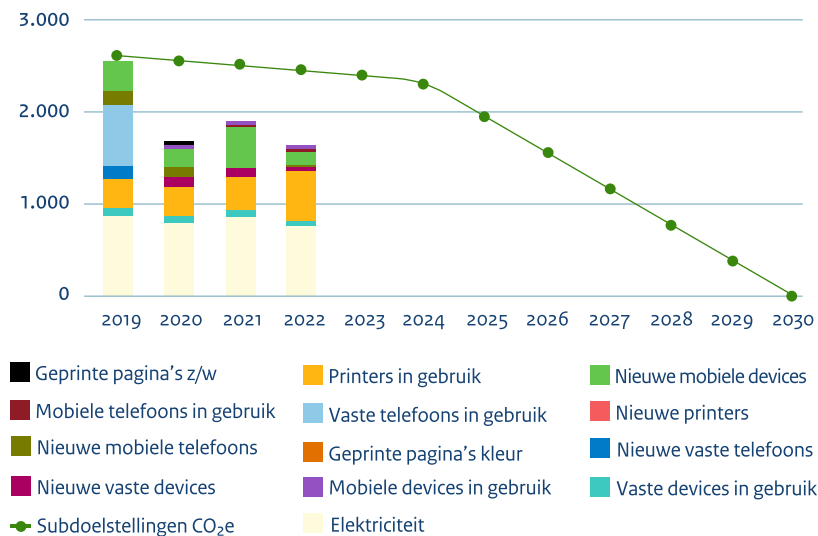
Plv. directeur Financiën, Informatiemanagement en Facilitaire Zaken/CSO

Verantwoord (ICT) Inkopen

Dit is een samenwerking tussen DICTU en RVO om de juiste producten binnen de raamcontracten te selecteren voor inkoop. Hierbij kijken we goed naar de emissies die vrijkomen bij winning en productie van de materialen. Het doel van het verantwoord inkopen van ICT is om in 2025 10% CO₂ te reduceren die vrijkomt bij winning, productie en afvalverwerking van hardware en de CO₂-uitstoot door het energiegebruik van de datacentra verder te reduceren tot 100%. Dit doen we door nog verder te 'vergroenen', bijvoorbeeld door het gebruik van groene stroom.

Resultaten 2022

CO₂e ICT in tonnen (01-01-2019 t/m 31-12-2030)

Ambitie

Bij veel van onze werkzaamheden zijn we afhankelijk van de digitale werkomgeving. We leveren met name diensten voor ondernemers in Nederland. Veel van deze diensten worden ondersteund door online applicaties. In de jaarlijkse begroting is een relatief groot aandeel gereserveerd voor ICT, waarbij de impact die RVO heeft met haar digitale activiteiten significant is om hier actief op te reduceren.

Ketenanalyse Hybride werken

De RVO reductiedoelstelling van de keten hybride werken is 5% CO₂-reductie in 2024 t.o.v. 2019 veroorzaakt door woon-werkverkeer en aanvullend energieverbruik van RVO medewerkers thuis als gevolg van 40% thuiswerken (2 van de 5 dagen).

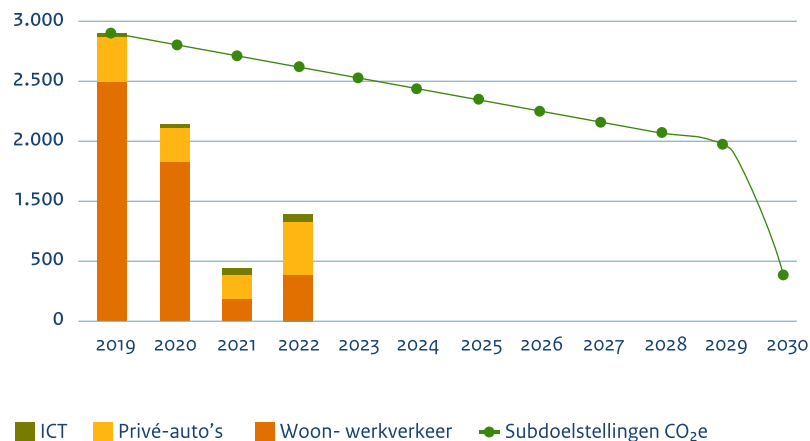
Hybride werken

Samen vinden we een nieuwe balans tussen werken op kantoor, op locatie, thuis of elders. Maatwerk is daarbij het uitgangspunt. Er moet ruimte zijn om enerzijds aan te sluiten bij de aard van de werkzaamheden en bij de wijze waarop teams optimaal kunnen samenwerken. Terwijl anderzijds de persoonlijke wensen en voorkeuren van medewerkers aandacht vragen. We kijken hierbij goed hoe we dit duurzaam kunnen inrichten.

Hybride werken draagt bij aan het behalen van onze duurzaamheidsambities. Het vermindert de noodzaak voor woon-werkverkeer, wat resulteert in minder uitstoot van schadelijke stoffen en minder files. Daarnaast biedt het ons de gelegenheid te inventariseren hoe onze kantoren nu gebruikt worden, daarbij kiezen we er soms voor om kleinere kantoren te gebruiken of op bepaalde dagen kantoren te sluiten, wat leidt tot CO₂-reductie. Door het gebruik van videoconferenties en andere digitale tools (ICT) worden zakenreizen ook verminderd, hoewel we hier post-corona wel een toename in zien. Dat is iets wat we goed blijven monitoren. Met het hybride werken binnen RVO zorgen we voor een positieve bijdrage aan duurzaamheid. Medewerkers wordt volop de ruimte gegeven hun werk zo flexibel en duurzaam mogelijk in te richten. In de grafiek wordt onder ICT het energieverbruik van apparaten bedoeld.

Resultaten 2022

CO₂e hybride werken in tonnen (01-01-2019 t/m 31-12-2030)

Ambitie

De aanvullende ketenanalyse voor Duurzaam Hybride Werken betreft een niet materiële Scope 3 categorie, maar is een innovatief, vernieuwend en relevant onderwerp van deze tijd. Meer thuiswerken wordt vaak ingezet als maatregel om de uitstoot van de eigen organisatie te reduceren. Hiermee wordt echter een deel van de uitstoot verplaatst naar de privéomgeving van medewerkers. Door dit onderwerp te onderzoeken kunnen medewerkers actief betrokken worden en bewust worden gemaakt van de emissies die zij uitstoten door thuis te werken.

Duurzame catering

Op kantoor pakken we samen met onze medewerkers een belangrijk onderdeel van duurzaamheid aan: de catering, wat we lunchen en hoe we bestellen. Dat betekent dat toewerken naar een aanbod dat nog lekkerder, gezonder en duurzamer is. We zijn hiermee als pilot begonnen in Assen en Utrecht en de komende maanden wordt dit ook bij de andere locaties van RVO in Nederland uitgerold.

We zijn bezig met de eiwittransitie en hebben een meer plantaardig aanbod. In samenwerking met andere partijen hebben we pilots voor vegetarische lunches en catering gedraaid. Onze cateraars werken mee aan het produceren van zo weinig mogelijk afval en gaan hiermee ook voedselverspilling tegen.

Hiermee willen we bijdragen aan gezonde en tevreden medewerkers, en ook aan duurzame bedrijfsvoering. Want een lunch met oog voor het milieu draagt bij aan een duurzamere wereld. We kopen biologische én fairtrade producten en we kopen groenten van het seizoen in. En we zorgen ook nog eens dat er meer wordt ingekocht binnen Nederland en Europa, dat er met de seizoenen mee wordt gegeten en dat we wat meer van het plantenrijk en wat minder van het dierenrijk eten. Dat zijn hele belangrijke stappen naar een duurzamer aanbod.

*‘Gezond, lekker en duurzaam.
Gewoon proberen en dat blijven doen’.*

Willem Raijmakers

Senior Facilitair Regisseur

8.

Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA)

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) staat voor veilig voedsel en veilige consumentenproducten, voor dierenwelzijn en dier- en plantgezondheid en het beschermen van de natuur en het milieu. Door middel van toezicht draagt de NVWA bij aan publiek vertrouwen in een integer stelsel van voedsel- en warenproductie.

Als uitvoeringsinstantie van het ministerie van LNV werkt de NVWA actief mee aan de verduurzamingsdoelen die de Rijksoverheid zichzelf heeft gesteld. De NVWA draagt met name bij aan de CO₂-footprint van LNV vanwege het aantal panden en een omvangrijk wagenpark. Dit komt door het grote aantal inspecteurs dat voor hun werk een auto nodig heeft, bijvoorbeeld voor werkbezoeken op afgelegen plekken in het land. Voor de NVWA heeft het onderdeel wagenpark dan ook de grootste impact, gevolgd door het onderdeel verwarmen.

Nederlandse groene stroom

Het inkopen van Nederlandse groene stroom heeft in 2022 voor een toename gezorgd van 7% ten opzichte van het jaar ervoor.

Daarnaast gaan vrijwel alle gebouwen en kassen van de NVWA in Wageningen en in het bijzonder het Nederlands Instituut voor Vectoren, Invasieve planten en Plantgezondheid (NIVIP) gebruik maken van Warmte Koude Opslag (WKO).

WKO en aanvullende maatregelen op laboratorium en kassencomplex Wageningen

Vrijwel alle gebouwen en kassen op het NVWA-terrein in Wageningen gaan voor de verwarming en de koeling gebruik maken van Warmte Koude Opslag (WKO). WKO levert de NVWA uiteindelijk een enorme energiebesparing op. De pompen gebruiken wel stroom, maar de NVWA gaat daarvoor haar eigen groene stroom gebruiken. Deels zelf opgewekt, deels ingekocht of gecompenseerd.

De voorbereidingen hiervoor zijn in volle gang. De WKO-bronnen en het distributienetwerk zijn in 2022 aangelegd. Met de aanleg van dit distributienetwerk en aanvullende maatregelen wil de NVWA jaarlijks ruim 400 ton CO₂ besparen. Het operationeel maken van de WKO hangt samen met de verbouwing van laboratoria en kantoorgebouwen en de nieuwbouw van het kassencomplex. Dit proces is vertraagd door onvoorziene omstandigheden, zoals extra groei van de organisatie, gewijzigde behoeftestelling en de bouwkundige staat van de één van de opstallen.

NIVIP, biodiversiteit en de duurzaamheidsparadox

De collega's van het Nederlands Instituut voor Vectoren, Invasieve planten en Plantgezondheid (NIVIP) dragen bij aan het behoud van de biodiversiteit. Dit

doen ze door het weren en vrijwaren van organismen die voor de natuur zeer vernietigend kunnen zijn. Deze organismen op/in planten kunnen voor schade zorgen aan de natuur en biodiversiteit. Ook werkt het NIVIP aan het weren van planten die overwoekerend kunnen zijn en zo inheemse planten verdringen. Het NIVIP determineert ook houtsoorten om zo de handel in illegaal gekapt hout terug te kunnen dringen. En ze dragen bij aan het monitoren en elimineren van vectoren die een risico vormen in zoönosespreiding. De aanwezigheid van voor Nederland vreemde schadelijke organismen in planten, van invasieve planten of van vectoren van zoönosen, kunnen voor grote ecologische en economische schade zorgen en een grote sociale impact hebben.

Voor het uitvoeren van deze taken zijn specifieke infrastructuur en middelen nodig. In de zoektocht naar verdere verduurzaming op het complex is gebleken dat bijvoorbeeld het toepassen van ledverlichting in de kassen een negatief effect had op het onderzoek naar plantenziektes. Door het uiterst efficiënte led licht toe te passen groeiden de planten té goed en kwam het onderzoek naar plantenziektes in het gedrang.

Het NIVIP heeft eind 2022 een nieuwe afvalwatersterilisator opgeleverd gekregen. Deze installatie zorgt ervoor dat schadelijke organismes die onderzocht worden, binnen de “onderzoeksmuren” blijven. Ook bestrijdingsmiddelen en andere schadelijke zaken die gebruikt worden voor het onderzoek mogen vanzelfsprekend niet onbehandeld in het riool eindigen. Deze installatie steriliseert het water en behandelt het met ozon. Dit is echter een installatie met een zeer hoog gasverbruik! Dit was in 2022 nog niet direct terug te zien in de CO₂-uitstoot.

Volledig zero-emissie wagenpark in 2026

De NVWA heeft de ambitie om het wagenpark (ruim 1500 dienstauto's) te elektrificeren. Hierbij is de doelstelling om in 2026 nagenoeg het gehele wagenpark geëlektrificeerd (zero emissie) te hebben.

In 2022 is de elektrificering achtergebleven bij het implementatieplan. De reden hiervoor was dat er geen elektrische auto's besteld konden worden aangezien de contracten vanuit de Europese aanbesteding nog niet waren ondertekend en geëffectueerd. Daarnaast waren en zijn elektrische auto's moeilijk leverbaar in verband met de productiecapaciteit van de autoleveranciers.

De NVWA heeft echter in 2021 al voorgesorteerd op de te behalen doelstellingen van 2022 door brandstofmotoren eerder te vervangen door elektrische auto's en kan daarom constateren dat de NVWA nog steeds op koers ligt om de doelstelling van nagenoeg volledig zero emissie in 2026, te behalen. Door de toename van het aantal elektrische voertuigen neemt de behoefte aan laadvoorzieningen toe. Daarom zijn in 2022 op de NVWA-locaties in Zwijndrecht, Hansweert en Drachten laadvoorzieningen gerealiseerd.

Toename van het aantal laadvoorzieningen zorgt vanzelfsprekend ook voor een toename in stroomgebruik. Voor de locaties Zwijndrecht en Hansweert zal dat voor en deel gecompenseerd worden door zonnepanelen. Beiden locaties hebben al jaren zonnepanelen, waarvan vervanging én uitbreiding met meer efficiënte moderne panelen nu is voorzien. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft beide locaties in onderzoek voor het optimaliseren van de opwekcapaciteit.

Gasreductie en voedselveiligheid

Ook bij de NVWA is de knop omgezet. In de kantoorpanden in Utrecht en Groningen is de basistemperatuur twee graden teruggezet. Voor specialty-panden (zoals laboratoria) is het uitgangspunt ook om de temperatuur aan te passen om zo gas en energie te besparen.

In 2022 heeft de NVWA 15% gasreductie gerealiseerd op specialty-panden, ten opzichte van het gemiddelde van de afgelopen 5 jaar.

NVWA hoofdgebouw

Voor de locatie Catharijnesingel 59 te Utrecht laat eigenaar Pensioenfonds Metaal & Techniek onderzoeken of zonnepanelen mogelijk zijn in combinatie met een "groen dak".

Ook zijn er gesprekken met de gemeente Utrecht over het realiseren van gevelbeplanting en het plaatsen van nestkasten. Dit past binnen de initiatieven die de gemeente Utrecht ontplooit vanuit het project 'De Tuinen van Moreelse'. Samen met bewoners, bedrijven en organisaties uit de directe omgeving wordt er gewerkt aan een prettigere woon- en werkomgeving in dit gebied.

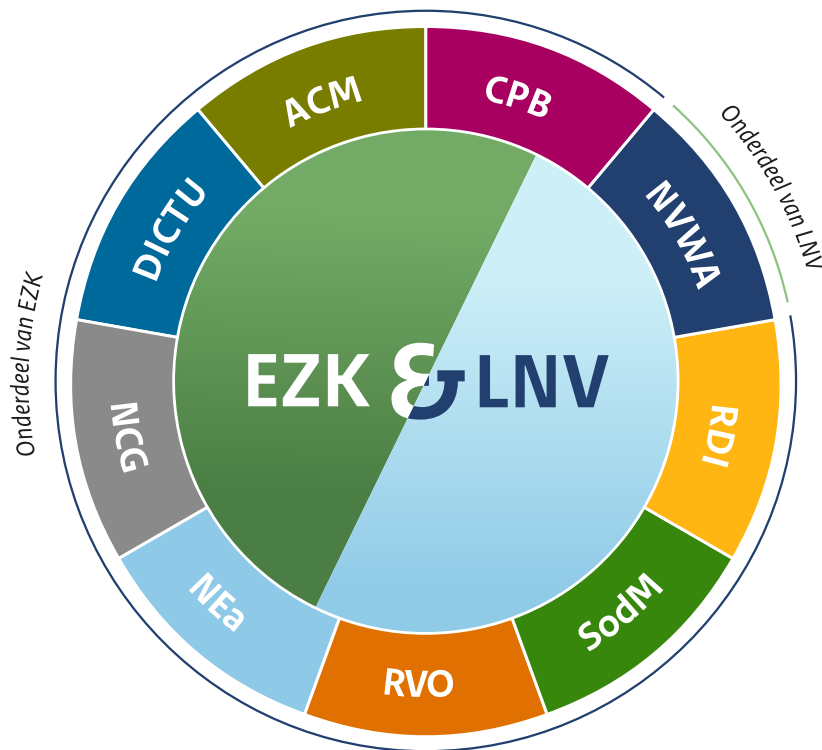
9.

Diensten en agentschappen

(community verduurzaming bedrijfsvoering)

In de community verduurzaming bedrijfsvoering werken de ministeries van EZK en LNV samen met de diensten en agentschappen aan de verduurzamingsopgave. Kennis en kunde wordt met elkaar gedeeld en we monitoren de voortgang van onze opgave. Het is een gezamenlijke aanpak, gecombineerd met individuele verantwoordelijkheid binnen het eigen dienstonderdeel. Het is belangrijk dat elk dienstonderdeel de voorbeeldrol actief nastreeft, of ze nu groot of klein zijn. In dit hoofdstuk laten we zien welke acties en maatregelen er bij de diensten en agentschappen zijn gerealiseerd in 2022.

Autoriteit Consument en Markt (ACM)

De aansluiting bij stadslogistiek Den Haag Haagse HUB is afgelopen jaar voltooid. Daarnaast heeft ACM afgelopen jaar een gas-challenge georganiseerd waar de medewerkers van ACM zich voor konden aanmelden. Het doel van deze challenge was om elkaar te inspireren om minder/geen gas te verbruiken en tips en ervaringen met elkaar uit te wisselen. Zeker onder de directie Energie was deze challenge populair en medewerkers hebben nieuwe energiezuinige trucs van elkaar kunnen leren.

Centraal Plan Bureau (CPB)

Vanuit de community verduurzaming Bedrijfsvoering zijn diverse aandachtspunten benoemd waar ook CPB uitvoering aan geeft of uitvoering aan gaat geven. Zo is dit in lijn met de rijksbrede actie de 'knop om' en wordt in ieder geval tot maart 2 graden minder verwarmd of gekoeld. Voor inkoop maakt het CPB gebruik van het inkoopplein van het kerndepartement waardoor aangesloten wordt op hetgeen door EZK hier is ingeregeld voor duurzaam opdrachtgeverschap en maatschappelijk verantwoord inkopen.

Werkgroep Duurzaamheid B30

Het CPB maakt met vier andere organisaties gebruik van het gebouw Bezuidenhoutseweg 30 (B30). Deze organisaties zijn afkomstig van vier verschillende ministeries.

Eind 2022 is een duurzaamheidswerkgroep gestart waaraan bewoners B30 waaronder CPB, FMHaaglanden en Facilicom deelnemen. Het doel van deze werkgroep is om continu aandacht te houden voor duurzaamheid en te zoeken naar toekomstige duurzaamheidsinitiatieven. Binnen deze werkgroep wordt nagedacht over maatregelen die specifiek kunnen gaan gelden voor B30. Gewerkt wordt aan maatregelen in relatie tot het verminderen en beter scheiden van plastic afval. Daarnaast worden gesprekken gevoerd met de cateraar om toe te werken naar een duurzamer assortiment in het bedrijfsrestaurant.

Verder wordt binnen de werkgroep met name gewerkt aan het inzichtelijk krijgen van data zodat op basis daarvan relevante besparingen ingezet kunnen worden. Dienstreiskilometers, consumptiegebruik vergaderzalen en papiergebruik printers zijn enkele voorbeelden.

Nederlandse Emissieautoriteit (NEa)

De NEa volgt vanzelfsprekend de richtlijnen duurzaamheid die gelden vanuit het kader voor de Rijksoverheid. Als 'gebouwdeler' van de Koningskade 4 zijn de extra mogelijkheden overigens beperkt. Ook hier is 'de knop om' en verlichten we niet als dat niet noodzakelijk is. Als onderdeel van de Nationale Klimaatweek is een interne inventarisatie gehouden waaruit toch een aantal ideeën is voortgekomen die we willen realiseren. Zo is vanaf nu vegetarisch bijvoorbeeld de standaard bij de informatiebijeenkomsten die we organiseren. En hebben we er onlangs voor gekozen om toch nog eens kritisch te kijken naar de mogelijkheden om per openbaar vervoer de bedrijven waarop wij toezicht houden, te bezoeken. Soms kost dat wat meer tijd. Maar in de balans van afweging tussen duurzaam versus tijd, wegen we die eerste net weer even wat zwaarder. Zo komen er dan toch weer wat meer locaties in beeld die we bezoeken zonder de auto nodig te hebben.

Rijksinspectie Digitale Infrastructuur (RDI)

Bij RDI (voorheen Agentschap Telecom) is in 2022 een webinar georganiseerd over het gebruik van elektrische auto's. Het webinar had als doel om het gebruik van elektrische (dienst)auto's te stimuleren en weerstand bij medewerkers weg te nemen. Daarnaast zijn medewerkers geholpen door inzicht te geven in de laadpalenkaart in de omgeving van het pand in Amersfoort. Op die manier faciliteren we in het opladen van auto's buiten het pand. Ook is de mogelijkheid onderzocht om meer laadpalen te faciliteren op de locatie Amersfoort. In het pand aan het Cascadeplein in Groningen is 'de knop om'. De software en regeltechniek is hier aangepast.

Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)

SodM is gehuisvest op de eerste etage van een multi tenant pand in Den Haag. Keuzes op het gebied van duurzaamheid worden in samenspraak met de overige huurders gemaakt. We hebben een kleine stem, maar waar we duurzaamheidsmaatregelen nemen, doen we dat in goed overleg. We hebben en houden duurzaamheid op de agenda!

In 2022 zijn er vier extra laadpalen gerealiseerd bij het huurpand aan de Henri Faasdreef Den Haag. SOdM maakt geen gebruik van gas, maar de hoofdhuurder heeft wel geregeld dat de temperatuur in het gebouw is teruggebracht naar 20 graden. Op die manier een besparing, zonder een onbalans van de koude- en warmtebron van onze WKO-installatie te krijgen.

De andere huurders geven aan 19 graden te koud te vinden. SodM heeft een te kleine stem om dat anders te organiseren.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

Zie [hoofdstuk 7](#).

Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)

Zie [hoofdstuk 8](#).

Nationaal Coördinator Groningen (NCG)

NCG is in de stad Groningen gehuisvest in het Cascade complex en aan de Paterswoldseweg. Bij deze locaties sluiten we 1-op-1 aan bij de verduurzamings-

maatregelen die van toepassing zijn vanuit het rijkskantoor en als medegebruikers van de NVWA.

In de dorpen maakt NCG gebruik van zogenaamde versterkingspunten. Dit zijn kleinschalige kantoorlocaties waarbij NCG dicht bij de bewoners wil zijn. Waar mogelijk kopen we daarbij lokaal onze diensten in of sluiten we aan de bij de centrale dienstverlening zoals bij de Rijksschoonmaakorganisatie (RSO).

Dienst ICT Uitvoering (DICTU)

DICTU is de ICT-dienstverlener van EZK en LNV. Naast duurzame ICT (zoals levensduurverlenging apparatuur, energiezuinige servers, aanpassen lifecycle management) heeft DICTU voortgang geboekt met het integreren van duurzaamheid in haar eigen processen en activiteiten.

In 2022 heeft DICTU duurzaamheid expliciet opgenomen in de kernwaarden van haar bedrijfsstrategie om aan te sluiten bij de doelstellingen uit het regeerakkoord en de taken van de kerndepartementen van EZK en LNV daarin. Duurzaamheid is vanzelfsprekend een onlosmakelijk onderdeel van de verdere ontwikkeling van DICTU. Er zijn in 2022 stappen gezet om de inkoop duurzamer te maken, waardoor bij alle nieuwe inkoop duurzaamheid wordt meegenomen in de aanbesteding om in 2025 het doel '100 procent duurzaam inkopen' te behalen.

Eind 2022 is een traject gestart om tot een roadmap duurzaamheid 2030 te komen om de duurzaamheidsafspraken van het klimaatakkoord te realiseren door afstemming en samenwerking met alle interne afdelingen en in het brede EZK/LNV ecosysteem.

Onder duurzaamheid valt ook duurzaam en inclusief personeelsbeleid. DICTU heeft stappen gemaakt op het gebied van vitaliteit en duurzame inzet van personeel met het opstellen van een personeelsontwikkelingsplan, het uitvoeren van een aanpak ter verbetering van de sociale veiligheid en het richting geven aan hybride werken.

10.

In gesprek met stakeholders

*In gesprek met Frans Deeleman,
programmamanager ERDH*

In het centrumgebied van Den Haag wordt dagelijks gewerkt aan de volledige verduurzaming van overheidsgebouwen. Dit wordt gedaan door EnergieRijk Den Haag (ERDH). Een uniek samenwerkingsverband tussen de Rijksoverheid, provincie Zuid-Holland, gemeente Den Haag en verschillende (semi-) publieke en private partners. Frans Deeleman is als programmamanager, samen met het ERDH-team, verantwoordelijk voor het ontwikkelen en (laten) implementeren van duurzame energie- en installatieconcepten. Een gesprek met Frans Deeleman over deze bijzondere samenwerking.

Wat is het doel van het programma EnergieRijk Den Haag?

In essentie gaat het programma over het ontwikkelen en leren bij het verduurzamen van de belangrijkste (semi)overheidsgebouwen in het centrumgebied van Den Haag. Dat willen we in 2040 klimaatneutraal hebben en als inspirerend en navolgbaar voorbeeld voor anderen laten dienen. ‘Doorstempelen’ noemen we dat’.

Hoe is het programma tot stand gekomen?

Het startschot voor ERDH is in 2018 gegeven toen gemeente, de provincie Zuid-Holland en het Rijk de Green Citydeal EnergieRijk Den Haag tekenden. Hierin is afgesproken dat uiterlijk in 2040 de belangrijkste overheidsgebouwen in het centrumgebied van Den Haag klimaatneutraal zijn.

ERDH is vervolgens gestart vanuit het inzicht dat duurzame installatie- en energieconcepten slimmer kunnen worden gerealiseerd als deze gebouwen overstijgend zijn, in plaats van met de gebruikelijke ‘gebouw voor gebouw-aanpak’. Dat vereist samenwerking en afstemming tussen verschillende partijen/eigenaren in een gebied en dat is geen makkelijke weg.

Wordt er binnen ERDH ook samengewerkt met EZK en LNV als beleidsdepartementen?

EZK en LNV zijn twee sleuteldepartementen in de Energietransitie. Samen met collega’s van beide departementen werkte ERDH de afgelopen jaren een aantal plannen uit die nu ook worden uitgevoerd. In de uitwerking van de plannen komen de ambities van beide departementen natuurlijk sterk terug. Zo leggen we straks niet alleen zonnepanelen op het gebouw maar krijgen deze ook een (innovatieve) thermische functie voor de regeneratie van de WKO-bron. Die is

dan weer goed inzetbaar voor de koeling van bijvoorbeeld de Rechtbank en de bruggebouwen in de nabije omgeving.

De thema’s biodiversiteit en klimaatadaptatie willen we laten terugkomen in een gedeeltelijke vergroening van de gevel en het gebied vóór het gebouw aan de Bezuidenhoutseweg (B73). En het is zo belangrijk dat juist dit gebouw van deze gebruikers nu verduurzaamd gaat worden, Nederland kijkt echt naar jullie!

Om allerlei redenen is het gebouw aan de Bezuidenhoutseweg (waar de kerndepartementen van EZK en LNV gehuisvest zijn) een heel interessant gebouw. Omdat het een monument is, een grote renovatie kende, een complex installatieconcept heeft, beschikt over een WKO-installatie, waar de dakbedekking moet worden vervangen, veilig werken op hoogte moet worden geïmplementeerd, enz. Heel veel van wat bij B73 wordt ontwikkeld kan bij andere gebouwen ook worden hergebruikt, veel complexer wordt het immers niet. En als EZK, LNV en straks ook AZ zo’n duurzaam gebouw hebben, hopen we dat andere eigenaren van grote gebouwen volgen!

Welke gebouwen wil EnergieRijk Den Haag graag verduurzamen?

Op dit moment gaat het om in het oog springende overheidsgebouwen in het centrumgebied van Den Haag zoals ministeries, het Binnenhof en Paleis Noordeinde, maar ook bijvoorbeeld het stadhuis en het Provinciehuis. Daarnaast werken we samen aan de Sociaal-Economische Raad (SER), de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) en de Unie van Waterschappen. Voor deze gebouwen is gekozen omdat Den Haag de unieke situatie kent dat deze gebouwen dicht bij elkaar liggen en wij als Rijksoverheid (Het Rijksvastgoedbedrijf is de vastgoedorganisatie van de Nederlandse Rijksoverheid) de

dominante eigenaar in het gebied zijn, dat maakt het 'iets makkelijker' om deze gebouwen eerst te verduurzamen.

Hoe gaat EnergieRijk Den Haag te werk?

Installatie- en energieconcepten kunnen veel slimmer voor een aantal gebouwen (en/of woningen) in samenhang worden gerealiseerd, in plaats van per gebouw. We werken daarom met een gebiedsgerichte aanpak. Deze aanpak voltrekt zich langs drie lijnen, 'Trias Territoria' wordt dit genoemd:

1. Allereerst moeten de gebouwen minder energie gebruiken.
Dat kan onder meer door verder te isoleren en slimmer om gaan met energie.
2. De tweede lijn van de Trias richt zich op mogelijkheden op, - en onder het gebouw; zo worden warmte-koude bronnen aan elkaar gekoppeld in slimme WKO-netwerken en gebruik gemaakt van zonnepanelen.
3. Wat in lijn 1 en 2 niet kan, probeert men met de schaal van de alliantie uit te vragen bij marktpartijen. Het gaat dan om additionele bronnen van hernieuwbare energie, zo mogelijk lokaal.
4. Daaruit volgt dat we voor ieder gebouw een zogenaamd gebouwtransitie pad opstellen. Kort samengevat met een overzicht van alle mogelijke maatregelen per gebouw en gebouwen in samenhang dat kan leiden tot verduurzaming. De horizon van zo'n transitie pad is gemiddeld 20 jaar. Uit deze analyse volgen concretere mogelijkheden die we vervolgens opwerken tot kansrijke projecten en natuurlijk vallen er onderweg ook ideeën af.

Samenwerking is belangrijk omdat niemand dit alleen kan, je MOET het samen doen. Maar dat zijn we op gebouwniveau helemaal niet gewend, ieder doet het voor zich. Hoe dat moet... daar gaat ERDH eigenlijk over!

Frans Deeleman

Op welk resultaat uit 2022 kijk je met trots terug?

Best veel eigenlijk. In 2022 hebben we de basis gelegd voor veel plannen die we in 2023 gaan uitvoeren. Zo gaan we dus op Bezuidenhoutseweg 73 thermische zonnepanelen leggen, er komt een 'stadsbatterij' als buffercapaciteit in de onderdoorgang van de Rijnstraat 8, we gaan een samenwerking met Eneco aan die de minister, wethouder, gedeputeerde en andere bestuurders dit voorjaar ondertekenen. Verder hebben we een eerste WKO-koppeling tussen twee

gebouwen gerealiseerd, tal van kennisproducten opgeleverd over de ‘hoe dan- vraag’ (onze handreikingen), twee wetenschappelijke publicaties over de mechanismes van samenwerking in de energietransitie en we hebben een leergang ontwikkeld met praktijklessen voor ‘change-agents’ in de energietransitie die nu door RVO wordt aangeboden aan eigenaren en beheerders van maatschappelijk vastgoed elders in het land. Zo brengen we het ‘doorstempelen’ (ervaringen delen en elders toepasbaar maken) in de praktijk.

Wat waren in 2022 de grootste uitdagingen voor het programma?

Samenwerken is leuk maar vaak ook heel ingewikkeld, hoe zorg je dat alles goed op elkaar is afgestemd, hoe blijft iedereen bij de les, hoe is besluitvorming en besturing tussen organisaties georganiseerd, enz. We leren volop. En nu de uitwerking van ideeën steeds concreter wordt raken we ook aan bestaande belangen en dat schuurt af en toe. Het is een hele bijzondere opgave maar het is ook taai weerbarstige materie en het kost tijd!

Wat zijn de plannen van EnergieRijk Den Haag voor 2023?

We gaan verder met de uitwerking van bestaande plannen en kijken ook naar nieuwe mogelijkheden, bijvoorbeeld naar de uitwisseling van energie tussen woningen en kantoren maar ook naar andere opslagconcepten en nieuwe WKO-koppelingen. Bij EZK en LNV gaan we dus aan de slag met de thermische zonnepanelen op de Bezuidenhoutseweg en de ambitie om de gevel en het gebied aan de voorzijde te vergroenen, beide opgaven betreffen complexe ingrepen.

Een vraag die regelmatig terugkomt is waarom het zo lang duurt voordat EZK (als beleidsdepartement voor de energietransitie) zelf zonnepanelen op het dak heeft...

Het duurt ook lang. Ik ben het met iedereen die die vraag stelt eens. En... de zonnepanelen op mijn eigen dak lagen er in een dag! Maar bij dit gebouw (of

andere grote gebouwen) spelen er zo veel issues die gebruikers/bewoners niet kennen. Ik noem er een paar:

- maatregelen ‘veilig werken op hoogte’ inventariseren en implementeren,
- verkennen of de bestaande dakbedekking wel kan worden gehandhaafd bij thermisch PV,
- onderzoek naar de elektrische en klimaatinstallaties of het kan worden aangesloten,
- onderzoek naar de dakconstructie (kan dat het gewicht wel aan),
- een waardestelling naar de monumentale waarden van het gebouw,
- overleg met de renovatiearchitect,
- overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Rijksbouwmeester en de afdeling monumentenzorg van de gemeente,
- haalbaarheidsonderzoeken naar verschillende soorten panelen.

Dit moet allemaal netjes worden aanbesteed en uitgevraagd, het geld moet worden geregeld, enz. Bovendien moest ook nog rekening worden gehouden met de inhuizing van AZ. Al die initiatieven moeten op elkaar worden afgestemd en dat kost helaas ook tijd. Maar we zijn hierbij echt geholpen door de collega’s van EZK en LNV, zij hebben steeds de druk op de ketel gehouden en we kunnen straks trots zijn op het resultaat!

‘In essentie gaat het programma om het ontwikkelen en leren bij het verduurzamen van de belangrijkste (semi)overheidsgebouwen in het centrumgebied van Den Haag. Die willen we in 2040 klimaatneutraal hebben en als inspirerend en navolgbaar voorbeeld voor anderen laten dienen. ‘Doorstempelen’ noemen we dat’.

11.

Over dit verslag

Dit is het vierde gezamenlijke duurzaamheidsverslag van de ministeries EZK en LNV. Het verslag gaat over kalenderjaar 2022 en geeft inzicht in de verduurzaming van de eigen bedrijfsvoering van beide departementen en hun diensten en agentschappen.

Vaststellen van de inhoud

Op basis van een longlist met duurzaamheidsthema's is een aantal medewerkers binnen beiden ministeries gevraagd welke thema's het meest relevant zouden zijn voor een duurzaamheidsverslag. Voor een aantal thema's is afgewogen in hoeverre het thema van belang is voor stakeholders en in hoeverre EZK/LNV invloed heeft op het thema.

Het resultaat hiervan heeft geleid tot selectie en prioritering van de volgende thema's:

- Kernthema: Klimaat en energie
- Beknopt thema: Maatschappelijk verantwoord inkopen
- Beknopt thema: Circulaire economie
- Beknopt thema: Natuur & voedsel
- Beknopt thema: Onze medewerkers

Medewerkers die deel uitmaken van de community verduurzaming bedrijfsvoering hebben ook in 2022 een actieve rol gespeeld bij het meedenken over benodigde maatregelen, in het bijzonder voor het thema 'klimaat en energie'. Daarnaast hebben diverse medewerkers vanuit beleid en bedrijfsvoering actief meegedacht en meegelezen bij de totstandkoming van dit verslag.

Gehanteerde standaarden en uitgangspunten

Bij het opstellen van dit verslag en het bepalen van de inhoud hebben we gebruik gemaakt van de GRI-richtlijn voor duurzaamheidsverslaglegging. Als onderdeel van ons groeimodel hopen we in de toekomst een verslag op te leveren wat volledig voldoet aan de GRI.

De CO₂-footprint is bepaald conform de eisen van het GHG Protocol en de CO₂-Prestatieladder en omvat Scope 1 en 2^[1] -uitstoot + zakelijke reizen.

Voor RVO wordt ook al gerapporteerd over Scope 3-doelstellingen. Bij het berekenen van de uitstoot is gebruikgemaakt van de geldende conversiefactoren van CO₂-emissiefactoren.nl.

In gesprek met stakeholders

In eerdere verslagen hebben we de ambitie gesteld om externe stakeholders actiever te gaan betrekken bij het duurzaamheidsverslag van EZK en LNV. Dit jaar komt in dat kader het bijzondere samenwerkingsverband tussen de Rijksoverheid, provincie Zuid-Holland en de Gemeente Den Haag aan bod. Er zijn veel verschillende manieren waarop er interactie en samenwerking met deze stakeholdergroepen plaatsvindt.

Bijvoorbeeld onderzoek naar het kennisniveau en houding en gedrag van burgers als het gaat om duurzaamheid en het beantwoorden van burgervragen. Maar ook de structurele overlegstructuren zoals de Regionale Energiestrategieën, energieprojecten en het participatietraject rondom het Klimaatakkoord.

Samenvattend zijn we er trots op dat dit verslag er ligt, maar beseffen we ons tegelijkertijd dat er nog veel werk te doen is.

^[1] Scope 1: directe CO₂-uitstoot, veroorzaakt door eigen bronnen binnen de organisatie. Het betreft de uitstoot door eigen gebouwen-, vervoer- en productie-gerelateerde activiteiten. Scope 2: indirecte CO₂-uitstoot, door opwekking van ingekochte en verbruikte elektriciteit- of warmte.

Afkortingenlijst

ACM	Autoriteit Consument en Markt
B73	Bezuidenhoutseweg 73 (hoofdgebouw kerndepartementen)
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CPB	Centraal Planbureau
EZK	Economische Zaken en Klimaat
ERDH	EnergieRijk Den Haag
DICTU	Dienst ICT Uitvoering
FMH	Facilitair Management Haaglanden
GHG	Greenhouse Gas Protocol
GRI	Global Reporting Initiative
GVO	Garantie van Oorsprong
lenW	Infrastructuur en Waterstaat
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
MVI	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen
NEa	Nederlandse Emissie Autoriteit
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NVWA	Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit
RDI	Rijksinspectie Digitale Infrastructuur (voorheen AT)
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVO	Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland
SDG	Sustainable Development Goals
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SROI	Social Return on Investment
WKO	Warmte Koude Opslag

Colofon

Redactie duurzaamheidsverslag:

Tino van Etten
Majella Hinkenkemper
Hylke Hoogland
Casper Keizer
Feikje Krikke
Jeroen Booij
Chris Steensma
Karin van der Spek
Justin Spruijt
Ad van de Staaij
Job Verest
Jikke Voerman
Richard Wassink
Rita Wensenk

Mei 2023

Wilt u reageren op dit verslag?

Neem dan contact op via duurzamebedrijfsvoering@minezk.nl

Denk Doe **Duurzaam**

• • • *meer voor elkaar*

Dit is een uitgave van de

Ministeries van Economische Zaken en Klimaat
& Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Postbus 20901 | 2500 EX Den Haag
www.Rijksoverheid.nl